

TÜRKİYE'DE UZAKTAN EĞİTİM VE YENİ EĞİTİMSSEL EŞİTSİZLİKLER: META-ANLATI YÖNTEMİNİ KULLANAN SİSTEMATİK BİR LİTERATÜR DERLEMESİ**DISTANCE EDUCATION AND NEW EDUCATIONAL INEQUALITIES IN TÜRKİYE: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW USING THE META-NARRATIVE METHOD****Orhan Samet PENÇE¹**

ÖZ: Bu çalışmada, Türkiye'de Covid-19 pandemisi döneminde eğitimsel eşitsizlikler alanında gerçekleştirilen ampirik araştırmaları sistematik olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada sistematik derleme yaklaşımlarından meta-anlatı yöntemi benimsenmiş, makalelerin seçiminde PRISMA 2020 protokolü kullanılmıştır. DergiPark veri tabanı üzerinden başlangıçta 325 makale tespit edilmiş, dahil etme ve hariç tutma kriterleri çerçevesinde 145 araştırma makalesi çalışmanın veri kaynağını oluşturmuştur. Makaleler içerik analizi ve tematik analiz ile çözümlenmiştir. Çalışmadaki bulgular, bibliyometrik göstergeler ve tematik örüntüler olmak üzere iki ana başlık altında sunulmuştur. Bibliyometrik göstergeler, konuyla ilgili yayınların ve bu yayınları yapan akademisyenlerin çeşitli özelliklerini ortaya koymaktadır. Tematik sonuçlar ise Türkiye'de Covid-19 pandemisindeki uzaktan eğitim sürecinde on dört tema üzerinde sorunların yaşandığını göstermektedir. Bunlar: (1) uzaktan eğitimde dijital eşitsizlikler, (2) motivasyon ve katılım sorunları, (3) uzaktan eğitimde sosyal etkileşim ve iletişim eksiklikleri, (4) evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizlikler, (5) uzaktan eğitimin idaresine yönelik sorunlar, (6) aile katılımı ve desteğinden kaynaklanan eşitsizlikler, (7) sınıf yönetiminde yaşanan sorunlar, (8) ölçme ve değerlendirme sürecinde adaletsizlik ve eşitsizlikler, (9) ekonomik zorluklar ve pandemi koşullarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi, (10) uzaktan eğitimde psikolojik ve duygusal engeller, (11) kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi, (12) özel gereksinimli öğrencilerin karşılaştıkları engeller, (13) uzaktan eğitimin getirdiği sağlık sorunları ve (14) diğer. Çalışma sonucunda gelecekte yapılacak araştırmalar için bir model ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Covid-19, Uzaktan Eğitim, Eğitimsel Eşitsizlikler, Sistematik Derleme, Türkiye.

ABSTRACT: This study aims to systematically examine empirical research conducted in Türkiye on educational inequalities during the Covid-19 pandemic. A meta-narrative approach, one of the systematic review methods, was adopted, and the PRISMA 2020 protocol was used for article selection. Initially, 325 articles were identified through the DergiPark database, and 145 research articles were included in the study as data sources based on inclusion and exclusion criteria. The articles were analyzed using content analysis and thematic analysis. The study's findings are presented under two main headings: bibliometric indicators and thematic patterns. Bibliometric indicators reveal various characteristics of the publications and the academics who authored them. Thematic results indicate that during the Covid-19 pandemic in Türkiye, there were problems across fourteen themes in the distance education process. These themes are: (1) digital inequalities in distance education, (2) motivation and engagement issues, (3) social interaction and communication challenges in distance education, (4) inequalities arising from social and physical conditions at home, (5) administrative issues in distance education, (6) inequalities arising from parental involvement and support, (7) classroom management issues, (8) inequities and inequalities in the assessment and evaluation process, (9) the impact of economic difficulties and pandemic conditions on educational inequalities, (10) psychological and emotional barriers in distance education, (11) the impact of rural and urban living differences on educational inequalities, (12) barriers faced by students with special needs, (13) health issues arising from distance education, and (14) others. As a result of the study, a model and various recommendations for future research are presented.

Keywords: Covid-19, Distance Education, Educational Inequalities, Systematic Review, Türkiye.

Bu makaleye atf vermek için:

Pençe, O. S. (2024). Türkiye'de uzaktan eğitim ve yeni eğitimsel eşitsizlikler: Meta-anlatı yöntemini kullanan sistematik bir literatür derlemesi, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(3), 1435-1458.

Cite this article as:

Pence, O. S. (2024). Distance education and new educational inequalities in Türkiye: A systematic literature review using the meta-narrative method. *Trakya Journal of Education*, 14(3), 1435-1458.

¹ Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Ankara/Türkiye, e-mail: orhanpence@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9206-4770

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The SARS-CoV-2 (Covid-19 [coronavirus disease 2019]) pandemic was declared in March 2020 and has profoundly impacted societies worldwide. The sudden and unexpected nature of this pandemic left many unprepared. Many countries have implemented physical distancing and isolation measures to mitigate the spread of the virus. As a result, daily routines have been drastically altered for people worldwide, including suspending institutionalized educational activities. During the Covid-19 pandemic, students, educators, and parents are struggling with the inequalities in the education system. Meanwhile, researchers are working urgently to conduct academic studies and create a roadmap for the future. However, these studies are scattered across various disciplinary fields and lack organization. Therefore, it is crucial to analyze and map these studies meticulously. The aim of this review has three aspects related to educational inequalities in Turkey during the Covid-19 pandemic. Firstly, a bibliometric approach will assess the academic quality of relevant research articles. Secondly, thematic patterns will be identified. Lastly, a model map will be proposed for future research on inequalities. The study aims to answer nine questions, including seven for the first goal and one each for the second and third goals:

- 1.1. What is the distribution of publications by year?
- 1.2. Which journals contributed the most publications?
- 1.3. What is the distribution of publications according to topics?
- 1.4. Who are the participants/sample groups of the publications?
- 1.5. What are the methods used in research articles?
- 1.6. What are the research designs adopted in the research articles?
- 1.7. What are the authorship type and citation information of the publications?
- 2.1. What are the key findings related to educational inequalities in the research articles?
- 3.1. As a result of the synthesis of thematic patterns in publications, what is the cognitive map of problem areas related to educational inequalities in the Covid-19 pandemic?

Method

In this study, the meta-narrative method, one of the systematic review approaches, was used (Wong et al., 2013, p. 988). During the research process, the PRISMA 2020 (The Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) protocol, commonly used in systematic review approaches, was adopted (Page et al., 2021). Articles were searched on DergiPark on July 5, 2023. Using various codes, titles (n=5), abstracts (n=308), and keywords (n=12) were independently screened, resulting in a total of 325 articles. Based on inclusion and exclusion criteria, 145 research articles were selected as the data source for the study. The articles were analyzed using content analysis and thematic analysis.

Findings

The analysis of the included studies revealed fourteen significant themes related to educational inequalities. (1) Digital Inequalities in Distance Education: This theme encompasses issues such as internet access problems, lack of technological equipment, disruptions in online platforms (e.g., EBA, Zoom), digital literacy challenges faced by instructors (academics/teachers) and students, and other issues (e.g., program language support, power outages). (2) Motivation and Engagement Issues: This theme includes low student engagement, challenges and deficiencies in motivation, and problems with concentration. (3) Social Interaction and Communication Challenges in Distance Education: This theme covers issues such as student-student interaction problems, student-instructor interaction problems, socialization difficulties, communication challenges, reduced teacher-parent interaction, and a decrease in collaborative classroom activities. (4) Inequalities Arising from Social and Physical Conditions at Home: This theme encompasses challenges such as the lack of a suitable study environment at home (noise, lack of a desk, etc.), the high number of siblings and the associated sharing of technological tools among them, the absence of a private room for the student, increased household tensions, and additional domestic responsibilities. (5) Administrative Issues in Distance Education: This theme highlights issues such as low efficiency, difficulties adapting to distance education, insufficient course materials, security problems in distance education, lack of practical applications, and other challenges (lack of readiness, insufficient teacher support, etc.). (6) Inequalities Arising From Parental Involvement And Support: This theme addresses the disparity in parental involvement, varying levels of parental support, low digital literacy among parents, and low attendance at parent meetings. (7) Classroom Management Issues: This theme points out problems

such as providing timely and effective feedback, lack of discipline/rules adherence, difficulties in monitoring students, and issues with student behavior. (8) Inequities And Inequalities in Assessment and Evaluation Processes: This theme involves the lack of clear, transparent, and objective assessment and evaluation, challenges teachers face in conducting assessments in distance education, increased incidents of cheating and misuse of online exams, reliance solely on assignments for evaluation, and students receiving help from others to complete assignments/exams. (9) The Impact of Economic Difficulties and Pandemic Conditions on Educational Inequalities: This theme explores the impact of family income and financial difficulties, the effects of the Covid-19 pandemic on the unemployment of parents or students, and the challenges faced by working students. (10) Psychological and Emotional Barriers in Distance Education: This theme examines the presence of negative emotions (stress, loneliness, feelings of isolation, etc.) and psychological issues (OCD, conduct problems, social phobia). (11) The Impact of Rural and Urban Living Differences on Educational Inequalities: This theme looks at the lack of internet access, differences between rural and urban living, and other challenges (high unemployment rates in villages, etc.). (12) Barriers Faced by Students with Special Needs: This theme focuses on the lack of consideration for individual differences, difficulties in adaptation and motivation, and the absence of support for special needs students. (13) Health Issues Resulting from Distance Education: This theme discusses health problems caused by spending too much time in front of screens (eye health, musculoskeletal problems, etc.) and mental fatigue (headaches, forgetfulness, etc.). (14) Other: This theme touches on issues such as a low sense of belonging and negative attitudes towards distance education.

Discussion and Conclusion

The Covid-19 pandemic forced the closure of schools worldwide, significantly impacting educational inequalities in Türkiye. Türkiye had the second highest number of closed school days among OECD countries during the first year of the pandemic. This extended closure deprived students of access to essential school resources, making them dependent on their personal circumstances. This systematic review analyzed empirical studies on educational inequalities in Türkiye during the pandemic, revealing key findings across 14 significant themes. The most prevalent theme was digital inequalities, highlighting issues like internet access and digital literacy. Additionally, motivation and participation issues, social interaction and communication challenges, and home-based social and physical conditions emerged as significant factors contributing to educational disparities. Economic difficulties and the specific challenges faced by students in rural and urban settings further exacerbated these inequalities. The study emphasizes the need for targeted interventions to mitigate these inequalities. Recommendations include improving access to digital devices and internet connectivity, enhancing digital literacy, strengthening the infrastructure of online education platforms like EBA, and creating supportive home environments for students. Moreover, systematic reviews focusing on specific student groups and educational levels are necessary to understand the nuanced impacts of such crises. Future research should also explore the sociological aspects of technology use in education to better prepare for potential crises.

GİRİŞ

2020 yılının mart ayında ilan edilen SARS-CoV-2 (Covid-19 [koronavirüs hastalığı 2019]) pandemisi küresel bir risk olarak tüm toplumları derinden etkilemiştir. Spontan olarak gerçekleşen bu risk karşısında toplumlar hazırlıksız yakalanmıştır. Pandemiye karşı önlem olarak birçok ülkede fiziki mesafe ve izolasyon önlemleri alınmıştır. Bu durum tüm dünya toplumlarının özellikle günlük yaşam rutinlerinde kökten değişikliği zorunlu kılmıştır. Bu ani değişim eğitim faaliyetlerinin de askıya alınmasına neden olmuştur.

2020 bahar yarıyılı başlangıcından sonra salgını kontrol etmek için ilk, orta ve yükseköğretim düzeyinde eğitim kurumlarında yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Bu süreçte eğitim hizmetleri tarihteki en büyük aksamayı yaşamış (United Nations, 2020, s. 2), geçici bir çözüm olarak eğitimin sürdürülebilirliği için yüz yüze eğitimden uzaktan eğitime geçilmiştir (Schneider ve Council, 2021). Tüm dünyada hızlı bir şekilde yürürlüğe giren uzaktan eğitim uygulamaları öğrenci, öğretmen, okul idarecileri ve akademisyenlerin öğretim sürecindeki değişikliklere hazırlıksız yakalanmalarına yol açmıştır (Carrillo ve Flores, 2020; Curelaru vd., 2022). Dünya çapında eğitim sisteminde tüm kademelerde yer alan öğrencilerin %91'inden fazlasına karşılık gelen 1,6 milyar öğrenci, Covid-19 pandemisinin küresel ölçekte yayılmasından doğrudan etkilenmiştir (Miks ve McIlwaine, 2020). Türkiye'de ise 2019-2020 eğitim yılında okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretimdeki öğrenci sayısı 18 milyondur (MEB, 2020a). Aynı öğretim yılında, yükseköğretimde açık öğretim ve uzaktan öğretim programlarından muaf tutulmuş öğrenci sayısı

ise 1,8 milyonun üzerindedir (YÖK, 2023). Bu çerçevede, Türkiye’de eğitim sistemindeki böylesi bir ani değişiklikten 20 milyon öğrencinin doğrudan etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla sosyolojik bir kurum olarak eğitimin ve eğitim kurumuyla ilişkili çok sayıda aktörün, Türkiye özelinde Covid-19 pandemisi döneminde önemli değişiklik ve zorluklarla karşılaşması, incelenmesi gereken bir konu olarak bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

Covid-19 pandemisinde eğitim faaliyetleri, uzaktan eğitim yoluyla okuldan eve taşındığı için okulun öğrencilere sunduğu fiziki, sosyal ve teknolojik imkânların etkisi ortadan kalkmıştır (Goudeau vd., 2021). Dolayısıyla öğrenciler kendi mikro ekolojilerindeki imkânlara bağlı kalarak eğitimlerini sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu durum karşılaşılan küresel riski bireyselleştirerek öngörülmeyle pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Örneğin bu dönemde öğrenme kayıpları artmış, öğrenciler arasındaki akademik başarı farkı genişlemiştir (Bailey vd., 2021; Kuhfeld vd., 2020; Kuhfeld vd., 2022). Aynı zamanda eğitim faaliyetlerinde yüz yüze etkileşimin son bulması, okulun çeşitli sosyal işlevlerinin ortadan kalkmasına yol açmıştır (Cucco vd., 2021, ss. 29-30; Mostafa, 2022). Dolayısıyla uzaktan eğitim süreci öğrencilerde stres ve motivasyon kaybı gibi psikososyal problemlere; geribildirim eksikliği ve eğitim niteliğinin düşmesi gibi öğrenme sürecine yönelik problemlere ve dijitalleşmeden kaynaklı çeşitli zorluklara yol açmıştır (Curelaru vd., 2022). Tüm bu faktörler göz önüne alındığında ise Covid-19 pandemisinin eğitimsel eşitsizlikleri giderek pekiştirdiği anlaşılmaktadır (Özer vd., 2020).

Covid-19 pandemisinde olduğu gibi gelecekte buna benzer okul kapanmalarının yaşanması olasıdır. Örneğin sadece Covid-19 pandemisi değil, aynı zamanda deprem gibi yaşanan doğal afetler sonucunda okullar kapanmaktadır. Bu eksende eğitimde olumsuz koşulların etkisini asgari düzeye indirmek ve eğitimin sürdürülebilirliğini sağlamak için yürürlüğe giren uzaktan eğitim yöntemleri gibi teknolojik çözümlerin tartışılması gereklidir. Uzaktan eğitimin avantaj ve dezavantajları ile eğitimsel, sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlarının çok boyutlu analizlerinin yapılması, gelecekte buna benzer risklere hazırlıklı olunması bakımından önem taşımaktadır. Bu sürecin önemli bir diğer boyutunu ise sosyolojik bağlamda eşitsizlik örüntülerinin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Sosyolojik bakış açısı bağlamında ele alınan eşitsizlik örüntüleri, en temel araştırma konularından biridir. Bu eksende çok sayıdaki öğrencinin uzun süre boyunca uzaktan eğitim şartlarında yaşadıkları eğitimsel eşitsizlikleri tanımlamak, eğitim ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıklarını bilmek ve risk altındaki gruplar ile avantajlı grupları belirlemek demokratik eğitim sistemi ve sosyal adalet açısından son derece önemlidir. Bu önem doğrultusunda çalışma, eğitimsel eşitsizliklere odaklanmaktadır.

Covid-19 pandemisinde öğrenci, öğretmen ve ebeveniler eğitim sistemindeki eşitsizlikler karşısında bir yandan spontan olarak başatmaya çalıştıkları, diğer yandan ise araştırmacıların yol haritası çizebilmek için acilen akademik çalışmalar yapmaya gayret ettikleri görülmektedir. Ancak bu dönemde gerçekleştirilen akademik çalışmalar farklı disiplin alanlarında yer almakta ve dağınık bir görünüm sergilemektedir. Dolayısıyla bu çalışmaların titizlikle incelenmesine ve haritalanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için çeşitli bilimsel yaklaşımlar bulunmaktadır. Sistemik derleme, meta analiz, bibliyometrik vb. çalışmalar belirli bir dönemde ortaya çıkan bilgi birikimini keşfetmek (Zhang vd., 2022), büyük hacimli verileri ve kümülatif bilimsel bilgileri haritalamak için kullanılabilir. Bu noktada bütünsel bir bakış açısının elde edilmesi, bilgi boşluklarının tespit edilmesi, gelecekteki araştırmacılar için yeni fikirler üretilmesi ve alana katkı sağlaması amacıyla sistemik derleme ve meta-analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımların sağladığı avantajlardan hareket ederek, Covid-19 pandemisindeki üç yıllık bu zorlu hayatta kalma mücadelesinde araştırmaların bibliyometrik nitelikler açısından nasıl konumlandığı (katılımcı grubu, araştırma metodu, araştırma deseni vb.), tematik açıdan ise sorunların nerede yaşandığı, hangi noktaların eksik bırakıldığı, hangi bulguların ağırlık kazandığına yönelik kümülatif analizlerin yapılması; gerçekleştirilen araştırmalara ilişkin kuşbakışı bir panorama sunması açısından gerekli görülmektedir. Aynı zamanda çok sayıdaki araştırmacının kapsamlı sentezi, gelecekteki potansiyel araştırmalar için zihinsel bir harita inşa etmenin temelini oluşturduğundan bu tür bir sistemik derlemenin bir diğer amacı, tematik analiz bulguları ile zihinsel harita ve sentez oluşturma arasındaki organik bağı işaretlemektir. Bu gerekçelerden dolayı çalışmada sistemik derleme yaklaşımı tercih edilmiştir.

Türkiye’de 20 milyonun üzerinde öğrencinin Covid-19 pandemiden dolayı okul kapanmasından etkilenmesine ve önemli eşitsizlikler yaşamasına rağmen ilgili literatür incelendiğinde çalışmaların sınırlı alanda ve sayıda olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili ampirik çalışmalar incelendiğinde kırsal-kentsel ve sosyoekonomik farklılıklar (Pınarcıoğlu vd., 2021) ve dijital eğitimde eşitsizlikler (Çelik ve Şahin, 2020; Nerse, 2020; Şahin, 2021) gibi çeşitli yönler ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan Covid-19 ve eğitim bağlamında yapılan araştırmaları inceleyen çeşitli geleneksel derleme çalışmaları bulunmaktadır (Baz, 2021; Çiçek vd., 2020). Ancak bu çalışmalar eğitimsel eşitsizlik konusunu doğrudan ya da dolaylı olarak

incelememiştir. Özer ve meslektaşlarının (2020) çalışması ise Covid-19 pandemisinde gerçekleşen eğitimsel ve toplumsal eşitsizlikleri derinlemesine incelemiş ancak Türkiye bağlamı üzerinde yeterince durmamış ve geleneksel derleme makalesi olarak kaleme alınmıştır. Bu eksende Türkiye’de konuya ilişkin sistematik derleme türünde çok az çalışma bulunmakta (Kadirhan ve Sat, 2024; Taşkın ve Kuru Çetin, 2021), dolayısıyla eğitimsel eşitsizlikler hakkında bibliyometrik, meta-sentez, sistematik derleme ya da haritalama çalışmalarına daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu ihtiyacı karşılamak üzere bu çalışmanın üç boyutlu amacı bulunmaktadır: Türkiye özelinde Covid-19 pandemisi sırasında eğitimsel eşitsizlikler ile ilgili araştırma makalelerinin sistematik bir yaklaşımla, (1) bibliyometrik niteliklerinin incelenmesi, (2) anlamlı bulgularının tespit edilmesi ve (3) tüm bu bulguların sentezlenerek eşitsizliklere ilişkin zihinsel harita modelinin ortaya konulmasıdır. Böylelikle gelecekteki araştırmacılara bir yol haritası çizilerek ve modelleme denemesi ortaya konularak Türkiye’deki eğitimsel eşitsizliklere yönelik olası sorun alanlarının görünür kılınması ve araştırmacılara ya da politika üreticilerine özellikle dikkat edilmesi gereken ya da eksik bırakılan yerlere işaret ederek gelecekte buna benzer okul kapanmalarında ortaya çıkabilecek sorunlara karşı daha hazırlıklı olunması hedeflenmektedir. Çalışmada ilk amaca yönelik yedi, ikinci ve üçüncü amaca yönelik bir olmak üzere toplamda dokuz soruya yanıt aranmıştır:

- 1.1. Yayınların yıllara göre dağılımı nasıldır?
- 1.2. Hangi dergiler en çok yayına katkıda bulunmuştur?
- 1.3. Yayınların konulara göre dağılımı nasıldır?
- 1.4. Yayınların katılımcı/örneklem grupları kimlerden meydana gelmektedir?
- 1.5. Araştırma makalelerinde kullanılan yöntemler nelerdir?
- 1.6. Araştırma makalelerinde benimsenen araştırma desenleri nelerdir?
- 1.7. Yayınların yazarlık türü ve atıf bilgileri nelerdir?
- 2.1. Araştırma makalelerinde eğitimsel eşitsizliklerle ilgili öne çıkan bulgular nelerdir?
- 3.1. Yayınlardaki tematik örüntülerin sentezi sonucunda Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizliklere ilişkin sorun alanlarının bilişsel haritası nasıldır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Türkiye’de Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizlikler ile ilgili araştırma makalelerini inceleyen bu çalışmada sistematik derleme yaklaşımlarından meta-anlatı yöntemi kullanılmıştır (Wong vd., 2013, s. 988). Geleneksel derleme çalışmaları araştırmacının potansiyel önyargılarını ve yanlılığını daha fazla yansıtmakta, veriler belirli bir yöntem izlenmeksizin seçilmektedir (Yılmaz, 2021, s. 1460). Bu yaklaşımdan farklı olarak sistematik derleme çalışmaları ise belirli kriterler çerçevesinde verilerin seçilmesine, ulaşılan bulguların diğer araştırmacılar tarafından tekrar edilebilmesine ve verilerin sentezlenmesine imkân sağlamaktadır (Page vd., 2021). Bu gerekçelerden dolayı çalışmada sistematik derleme yaklaşımlarından meta-anlatı yöntemi benimsenmiştir. Meta-anlatı derlemesi nitel ve karma yöntemli sistematik derleme yaklaşımları arasında yer alan yeni bir yöntemdir. Bu yöntemde incelenen bir konu alanının aydınlatılması ve araştırmacıların ulaştıkları benzer ya da farklı bulgu ve sonuçların vurgulanması amaçlanmaktadır (Wong vd., 2013, s. 987). Bu eksende çalışmada Türkiye’de Covid-19 pandemisi sırasında eğitimsel eşitsizlik konusunun çeşitli yönlerinin aydınlatılması, araştırmacıların ulaştıkları benzer ve farklı bulguların temalaştırılarak konunun derinlemesine anlaşılmasına çalışılması hedeflenmektedir.

Araştırma sürecinde ise sistematik derleme yaklaşımlarında kullanılan PRISMA 2020 (*The Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses*) protokolü benimsenmiştir (Page vd., 2021). PRISMA protokolü, sistematik derleme ve meta-anlatı çalışmalarında şeffaflığı artırmak ve verilerin standart biçimde raporlanmasını sağlamak üzere geliştirilmiş bir kılavuздur. Bu kılavuza göre araştırma sorusu ve konusu açık bir şekilde formüle edilmektedir. Ardından incelenecek makalelerin tanımlanması, seçim yapılması ve dahil edilmesini içeren PRISMA akış şeması çerçevesinde sistematik derlemede yer alacak nihai makaleler belirlenmektedir (Page vd., 2021, ss. 3-4). Bu çalışmada ise şeffaflığı artırmak ve verilerin standart biçimde raporlanmasını sağlamak amacıyla (1) verilerin seçimi ve arama stratejisi ile (2) dahil etme ve hariç tutma kriterleri PRISMA protokolü çerçevesinde oluşturulmuştur.

Verilerin Seçimi ve Arama Stratejisi

Makaleler DergiPark üzerinden 05.07.2023 tarihinde taranmıştır. DergiPark alt yapı hizmeti, Türkiye adresli ulusal/uluslararası dizinlerdeki veya herhangi bir dizinde yer almayan platformlardaki akademik ve

hakemli dergilerden oluşmaktadır. DergiPark alt yapısı üzerinden taramaların gerçekleştirilmesinin nedeni, “TR Dizin” indeksi de dahil olmak üzere Türkiye menşeli ulusal ve uluslararası platformlardaki dergileri tarama imkânı sağlaması ve böylelikle daha fazla makaleye ulaşılmasıdır. Arama sözdizimi (syntax) başlık, özet ve anahtar kelimeleri içerecek biçimde üç farklı kod ile oluşturulmuştur. Bu kodlar çeşitli ön aramalar ile test edilmiş ve geliştirilmiştir. Kodlar, araştırma sorusuyla doğrudan ilişkili biçimde Covid-19, eğitim ve eşitsizlik bağlamını içermektedir. Nihai arama stratejisi Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1.

Arama stratejisi

Başlık	title: ("Covid-19" OR "koronavirüs" OR "kovid-19" OR "kovid*" OR "pandemi*") AND title: ("eğitim*" OR "okul*" OR "üniversite*" OR "uzaktan" OR "çevrimiçi") AND title: (“eşit*” OR “eşitsizlik*” OR “adalet*” OR “dezavantaj*” OR “sorun*” OR “problem*”)
Özet	abstract: ("Covid-19" OR "koronavirüs" OR "kovid-19" OR "kovid*" OR "pandemi*") AND abstract: ("eğitim*" OR "okul*" OR "üniversite*" OR "uzaktan" OR "çevrimiçi") AND abstract: (“eşit*” OR “eşitsizlik*” OR “adalet*” OR “dezavantaj*” OR “sorun*” OR “problem*”)
Anahtar Kelime	keywords: ("Covid-19" OR "koronavirüs" OR "kovid-19" OR "kovid*" OR "pandemi*") AND keywords: ("eğitim*" OR "okul*" OR "üniversite*" OR "uzaktan" OR "çevrimiçi") AND keywords: (“eşit*” OR “eşitsizlik*” OR “adalet*” OR “dezavantaj*” OR “sorun*” OR “problem*”)

Not: DergiPark arama motoru üzerinden bu kodlar kullanılarak ilgili makalelere ulaşılabilmektedir.

Bu kodlar sayesinde başlık (n=5), özet (n=308) ve anahtar kelimeler (n=12) birbirinden bağımsız olarak taranmış, toplamda 325 makale tespit edilmiştir.

Dahil Etme ve Hariç Tutma Kriterleri

Tespit edilen 325 makaleden derleme türünde olan (n=23) ve tekrar eden (n=12) makaleler çıkarılmıştır. Geriye kalan 290 makale araştırmanın amacı ve soruları çerçevesinde seçim yapma ve dahil etme kriterlerine tâbi tutulmuştur.

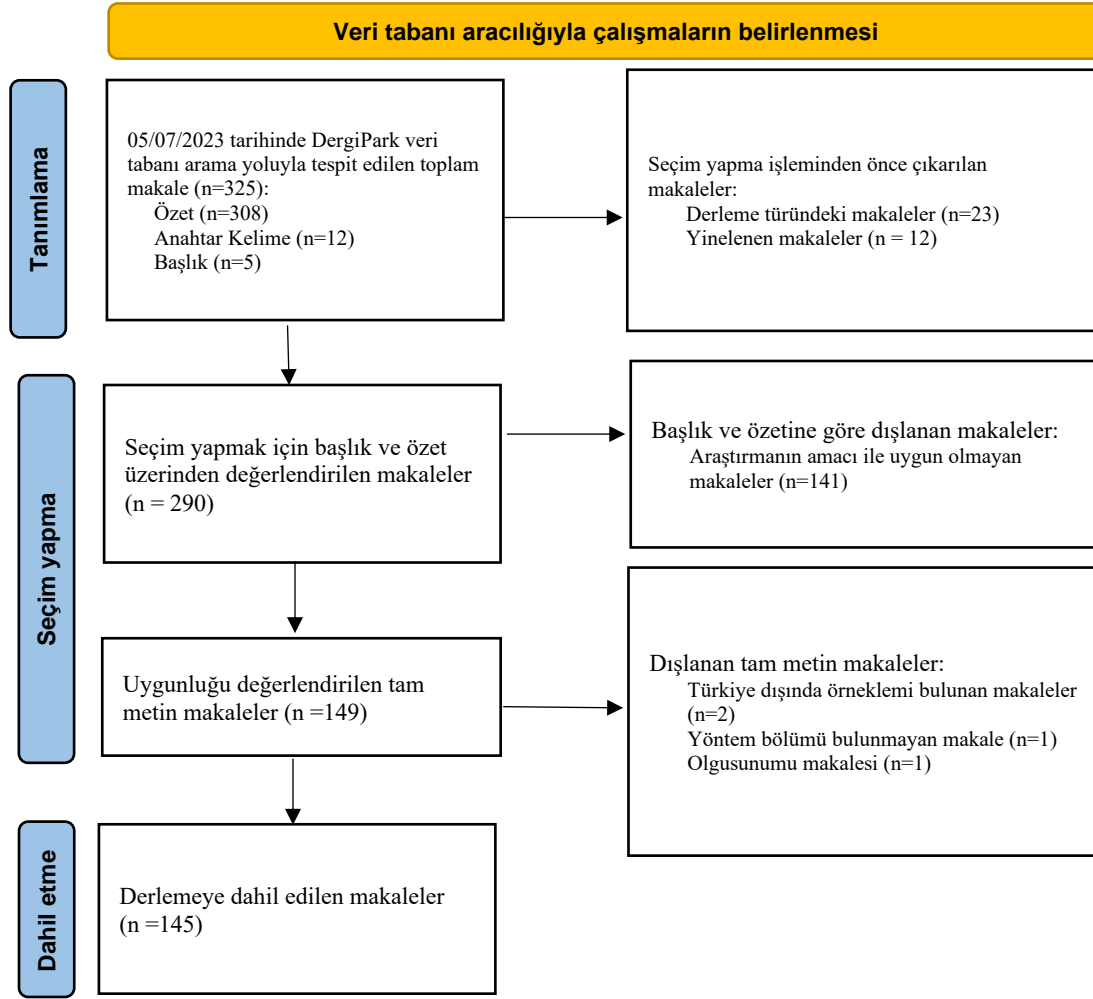
Bu doğrultuda makaleler aşağıdaki kriterlere uygunsa çalışmaya dahil edilmiştir:

1. Tamamen ya da kısmen Covid-19 pandemisindeki eğitim eşitsizliklerine odaklanmış makaleler;
2. Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizlikleri ortaya koyan, doğrudan araştırma yazarları tarafından elde edilen ampirik araştırmalar;
3. Türkçe yayın diline sahip makaleler.

Aşağıdaki özelliklere sahip olan makaleler ise çalışmadan hariç tutulmuştur:

1. Covid-19 pandemisi ile ilişkili olmayan eğitimsel eşitsizlik makaleleri;
2. Öğrenci, öğretmen, akademisyen, veli ya da okul yöneticisi gibi eğitim faaliyetlerinde bulunan failerin aksine eğitim alanı dışında yer alan failere odaklanan araştırmalar;
3. İkincil verileri değerlendiren ve araştırma makaleleri dışında kalan her türlü derleme, olgusunu ve yöntem bölümü bulunmayan makaleler;
4. Örneklemi ya da katılımcı grubu Türkiye dışında bulunan makaleler.

Seçim yapma işleminde ilk olarak makalelerin başlık ve özetleri incelenmiştir. Araştırmanın amacı ile uygun olmayan makaleler (n=141) çıkarılmıştır. Bu makalelerin özetleri içinde çalışmanın gerçekleştirildiği ülke ve yönteme ilişkin bilgilerin yer almadığı bazı çalışmalar tespit edilmiştir. Dolayısıyla geriye kalan tüm makaleler (n=149) tam metin değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. Sürecin bu adımında tam metin olarak incelenen makalelerde Türkiye dışında örneklemi bulunan (n=2), yöntem bölümü bulunmayan (n=1) ve olgusunu (n=1) özelliklerine sahip olanlar araştırmadan çıkarılmıştır. Tüm bu sürecin sonunda 145 araştırma makalesi derlemeye dahil edilmiştir. PRISMA çerçevesinde sürecin tüm adımları Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Makalelerin Tanımlama, Seçim Yapma ve Dahil Etme Sürecini Gösteren PRISMA Akış Şeması

Veri Analizi ve Araştırma Süreci

Derlemeye dahil edilen tüm makaleler, sistematik derleme ve meta-anlatı çalışmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi ve tematik analiz ile çözümlenmiştir (Bozkurt, 2022; Bozkurt vd., 2022; Mishra vd., 2021). Çalışmanın ilk aşamasında, incelenen makalelerde tekrar eden öğelerin ortaya çıkarılması, göstergelerin oluşturulması ve frekanslarının belirlenmesinde nicel içerik analizi uygulanmıştır (Given, 2008, s. 122). Belirli veritabanları üzerinden elde edilen yayınların trendlerinin ne olduğu ve yayınlardaki tekrar eden öğeleri sayısal olarak ortaya koyması bakımından nicel içerik analizi kullanılmıştır. Bu doğrultuda incelenen makalelerin özelliklerini açıklamak için bibliyometrik göstergeler belirlenmiştir. Çalışmadaki bibliyometrik göstergeler, sırasıyla, makalelerin yıllara göre dağılımı, yayımlanan dergiler, konu dağılımı, katılımcı/örneklem grubu, araştırma metotları, araştırma desenleri, yazar türü ve atıf sayısıdır. Bibliyometrik göstergelerin frekansları ise makalelerin tam metin değerlendirme sürecinde oluşturulmuştur.

Bu çalışmada ikinci olarak, derlemeye dahil edilen bütün makalelerin bulguları analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, MAXQDA 2020 Analytics Pro programı kullanılmış ve tematik analiz yapılmıştır. Öncelikle, tam metin değerlendirme sürecinde, uzaktan eğitim ile ilgili araştırma makalelerinde ortaya çıkan bütün eşitsizlik bulguları açık kodlamaya tabi tutulmuştur. Ardından, eşitsizliğe ilişkin benzer açık kodlar bir araya getirilmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak benzer kategoriler ise kümelenecek temalara ulaşılmıştır.

Çalışmada geçerlik ve güvenilirliği artırmak için çalışmanın amacı açık bir şekilde belirtilmiştir. Ardından, bu amaca yönelik olarak verilerin seçimi ve arama stratejisi (Tablo 1) ve ilgili kodlar açık bir şekilde paylaşılmıştır. Ardından dahil etme ve hariç tutma kriterleri PRISMA protokolü çerçevesinde araştırmada açık şekilde ifade edilmiştir. Daha sonra, araştırmacı tarafından incelenen her bir çalışmada ortaya çıkan eşitsizlik kodları MAXQDA 2020 programına kaydedilmiştir. Böylelikle bulguların standartlaştırılması sağlanmıştır. Eş zamanlı olarak, bulgulardaki kodlama güvenilirliğini artırmak için,

eğitim sosyolojisi ve eğitim eğitsizliği alanında uzman bir araştırmacı tarafından da derlemeye dahil edilen çalışmalar kodlanmıştır. Böylelikle çalışmada birbirinden bağımsız olarak iki kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen iki ayrı kodlama birbiriyle karşılaştırılmıştır. Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen kodlayıcılar arası güvenirlik analizi kullanılmıştır. Bu analizin işlemi için Güvenirlik = [Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] X 100 formülünden yararlanılmıştır. Bu formül vasıtasıyla kodlayıcılar arası güvenirlik düzeyi %83 olarak bulunmuştur. Miles ve Huberman'a (1994) göre kodlayıcılar arasındaki güvenirlik analizinin en az %80 düzeyinde olması beklenmektedir.

Çalışmanın Güçlü ve Zayıf Yönleri

Bu alışma Türkiye’de Covid-19 dönemindeki eğitim eğitsizliklerini içerik analizi ve tematik analiz kullanarak inceleyen ve sistematik derleme yaklaşımlarından PRISMA 2020 protokolünü benimseyen ilk sistematik derleme çalışmalarından biri olduğu belirtilir.

Çalışmadaki sınırlılıklar ise aşağıda belirtilmiştir. Bu sistematik derleme çalışmasında sadece Türkçe yayın diline sahip olan makaleler seçilmiştir. Bu durum Türkiye’de Covid-19 döneminde eğitim eğitsizliklerini inceleyen ancak İngilizce yazılmış çalışmaların kapsam dışı bırakılmasına neden olmuştur. Diğer yandan DergiPark alt yapı hizmetinde oldukça geniş platform ve indekslerde yer alan makaleler taranmasına rağmen, akademik ve hakemli olmayan veya talepte bulunmamış dergilerin yer aldığı gri literatür DergiPark içinde bulunmamaktadır. Bu durum gri literatür içinde yer alan ve önemli bulgulara sahip olabilecek bilimsel araştırmaların çalışmaya dahil edilmemesine yol açmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulgular çalışmanın yapısına ve alt araştırma sorularına uygun olarak iki başlık altında sunulmuştur. İlk başlık derlemeye dahil edilen makalelere ilişkin bibliyometrik göstergelerden, ikinci başlık derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinin bulgularından oluşmaktadır.

Bibliyometrik Göstergeler

Covid-19 pandemisi döneminde yayınlanan araştırma makalelerinin yıllara göre dağılımı Tablo 2’de verilmiştir. Pandeminin ortaya çıktığı 2020 yılından 2023 yılına kadar olan toplamda dört yıllık süreç incelenmiştir.

Tablo 2.

Makalelerin yıllara göre dağılımı

Makalenin Yayınlandığı Yıllar	Makale Sayısı	Yüzde
2020	21	14,5
2021	53	36,6
2022	50	34,5
2023	21	14,5
Toplam	145	100,0

Tablo 2, toplamda 145 makalenin %36,6’sının 2021, %34,5’inin ise 2022 yılında yayınlandığını göstermektedir. 2023 yılında (05.07.2023 tarihine kadar) yayınlanan makaleler ise toplam makalelerin %14,5’ini oluşurmaktadır. Pandeminin başladığı ve bittiği yıllarda makale sayısının düştüğü görülmektedir.

Çalışmada derlemeye dahil edilen, Türkiye’deki Covid-19 pandemisi dönemindeki makalelerin en çok yayınlandığı dergiler ise Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3’e göre derlemeye dahil edilen 145 makale toplamda 114 farklı dergide yayınlanmıştır. Milli Eğitim Dergisi 5 makale (%4,39) ile bu alanda en çok yayın yapan dergi konumundadır. Bunu Trakya Eğitim Dergisi 4 makale (%3,51) ile takip etmektedir. 2 veya daha az sayıda makale yayınlayan dergiler “Diğer” kategorisi altında toplanmıştır. Bu dergiler tüm makalelerin %78,95’ine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Tablo 3’te bu dergilerde yayınlanan makalelerin toplam atıf sayısı (YTA) görülmektedir.

Tablo 3.
Makalelerin en çok yayınlandığı dergiler

Dergi Adı	Yayın Sayısı	Yüzde	YTA	DAO	DTAS
Milli Eğitim Dergisi	5	4,39	118	2,9	4380
Trakya Eğitim Dergisi	4	3,51	3	1,14	363
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi	3	2,63	1	3,37	3885
Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi	3	2,63	90	*	*
Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	3	2,63	42	2,1	487
Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi	3	2,63	28	*	*
Türk Eğitim Bilimleri Dergisi	3	2,63	9	10,69	5676
Diğer	90	78,95	1922	-	-
Toplam	114	100	2213	-	-

Not: YTA: Söz konusu Yayınların Toplam Atfı, DAO: Dergi Atf Ortalaması, DTAS: Dergi Toplam Atf Sayısı
*: Derginin resmi istatistiklerine ilişkin veriler bulunmamaktadır.

Çalışma kapsamında derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinin konu dağılımları Tablo 4'te verilmiştir. Belirtilen konu alanlarının tanımlaması DergiPark veritabanındaki bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu konu dağılımları sayesinde araştırma makalelerinin hangi disiplin alanı ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Tablo 4, toplamda 145 makalenin DergiPark alt yapısında 97 konu kategorisinden birinde yer aldığı göstermektedir. Makaleler bu veri tabanında birden fazla konu alanına ayrılmıştır. Yayınlarının çoğunluğu (%40,2) “Eğitim Sistemleri (Diğer)” konu başlığı altında yer almaktadır. Bunu “Eğitim Üzerine Çalışmalar” (%24,7) konu başlığı izlemektedir. Bunun dışında sağlık kurumları yönetimi, sosyoloji ve dilbilim alanlarının Covid-19 dönemindeki eğitim eşitsizlikleri ile ilgili yayın yapma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Tablo 4.
Yayınların konu dağılımı

Konu alanı*	Makale sayısı	Yüzde
Eğitim Sistemleri (Diğer)	39	40,2
Eğitim Üzerine Çalışmalar	24	24,7
Sağlık Kurumları Yönetimi	11	11,3
Sosyoloji	5	5,2
Dilbilim	3	3,1
Diğer	15	15,5
Toplam	97	100

*Konu alanları DergiPark'ın 05/07/2023 tarihindeki tanımlamasına göre oluşturulmuştur.

Not: Belirli makaleler birden fazla konu kategorisinde yer almaktadır. Bazı makalelerin ise konu kategorisi bulunmamaktadır.

Derlemeye dahil edilen 145 araştırma makalesinin odaklandıkları katılımcı/örneklem grupları Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5.
Yayınların odağı: Katılımcı/örneklem grubunun özellikleri

Odak Alanı	Sıklık	Yüzde	Örneklem sayısı	Yüzde
Üniversite öğrencisi	49	33,8	27403	76,3
K12 öğretmenleri	39	26,9	2525	7,0
Ebeveyn	11	7,6	1311	3,7
Okul yöneticisi	9	6,2	168	0,5
Öğretim elemanı	7	4,8	367	1,0
Ortaöğretim öğrencisi	5	3,4	1096	3,1
Öğretim elemanı ve üniversite öğrencisi	4	2,8	1480	4,1
K12 Öğretmeni ve ebeveyn	4	2,8	146	0,4
Ortaokul öğrencisi	3	2,1	661	1,8
Diğer	14	9,7	753	2,1
Toplam	145	100,0	35910	100,0

Tablo 5'e göre incelenen makalelerde üniversite öğrencisi, öğretmen, veli vb. olmak üzere toplamda 35.910 kişiden veri toplanmıştır. Covid-19 salgını sırasında eğitim eşitsizlikleri inceleyen makalelerin %33,8'i üniversite öğrencilerini (27.403 kişi) kapsamaktadır. Bunu %26,9 ile K12 öğretmenleri (2.525 kişi) izlemektedir.

Türkiye'de Covid-19 dönemindeki eğitim eşitsizlikleri ile ilgili yapılan ve derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinde kullanılan araştırma metotları ise Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6.

Araştırma metotları

Metot	Sıklık	Yüzde
Nitel araştırma	93	64,1
Nicel araştırma	41	28,3
Karma yöntem	11	7,6
Toplam	145	100,0

Tablo 6'ya göre araştırma makalelerinin büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma metodu (%64,1) kullanılmıştır. Bunu nicel araştırma metodu (28,3) ve ardından karma yöntem (%7,6) izlemiştir.

Derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinin benimsedikleri araştırma desenleri ise Tablo 7'de sunulmuştur. Bu araştırma desenleri, doğrudan yazarların ifadelerinden elde edilmiştir.

Tablo 7.

Araştırma desenleri

Desen	Sıklık	Yüzde
Fenomenoloji	43	29,7
Durum çalışması	33	22,8
Tarama modeli	34	23,4
Belirtilmemiş	18	12,4
Açıklayıcı sıralı desen	3	2,1
Betimsel araştırma	3	2,1
Çeşitleme/birleşik desen	1	0,7
Deneyisel model	1	0,7
Etnografi	1	0,7
Grounded teori	1	0,7
Nedensel karşılaştırma modeli	1	0,7
Paralel yöntem	1	0,7
Tanımlayıcı araştırma	1	0,7
Tek grup son test deneyisel model	1	0,7
Temel nitel araştırma	1	0,7
Yakınsayan desen	1	0,7
Yordayıcı korelasyonel araştırma modeli	1	0,7
Toplam	145	100,0

Tablo 7'ye göre araştırma metotları ile ilgili olarak makalelerin %29,7'sinde fenomenoloji, %22,8'inde ise durum çalışması deseninin kullanıldığı görülmektedir. Ardından %23,4'ünde tarama modelinin benimsendiği, %12,4'ünde ise herhangi bir araştırma deseninin belirtilmediği anlaşılmaktadır.

Derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinin yazar sayıları ise Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8.
Yazarlık örüntüsü

Yazarlık türü	Yayın sayısı	Yüzde
Çift yazar	62	42,8
Tek yazar	37	25,5
Üç yazar	33	22,8
Dört yazar	8	5,5
Beş yazar	3	2,1
On yazar	2	1,4
Toplam	145	100,0

Tablo 8'e göre makalelerin büyük bir bölümünün (%42,8) çift yazar tarafından yazıldığı görülmektedir. Tek yazarlı makalelerin oranı %25,5'tir. Bu durum ilgili makalelerin %74,5'inin birden fazla yazar tarafından yayınlandığını, dolayısıyla işbirliğine dayalı araştırmaların yaygın olduğuna işaret etmektedir.

Derlemeye dahil edilen yayınlardan en yüksek atıf sayısına sahip olan ilk 10 makale Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9.
En yüksek atıf sayısına sahip makaleler

Sıra no	İlk yazar adı	Dergi Adı	Yıl	Başlık	Atıf sayısı
1	Başaran, M.	Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi	2020	Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma	339
2	Serçemeli, M.	Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi	2020	Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma	272
3	Çakın, M.	International Journal of Social Sciences and Education Research	2020	Covid-19 süreci ve eğitime yansımaları: öğretmen görüşlerinin incelenmesi	236
4	Balaman, F.	İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi	2021	Corona virüs (Covid-19) nedeniyle mecburi yürütülen uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşleri	181
5	Bozkurt, A.	Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi	2020	Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sırasında ilköğretim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik imge ve algıları: bir metafor analizi	155
6	Kurnaz, E.	Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi	2020	Covid-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma	147
7	Mengi, A.	Milli Eğitim Dergisi	2020	Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi	67
8	Afşar, B.	Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi	2020	Covid-19 pandemisi döneminde iibf ve sbbf öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri	51
9	Susar Kırmızı, F.	Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi	2021	Sınıf öğretmenlerinin Covid-19 salgını sürecinde EBA kullanımına ilişkin görüşleri	47
10	Erzen, E.	EKEV Akademi Dergisi	2020	Covid-19 salgını ve uzaktan eğitim: uygulamadaki sorunlar	44

Tablo 9'a göre, en yüksek atıf sayısına sahip olan makale Başaran ve meslektaşları (2020) tarafından *Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma* başlığı ile Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanmış ve 339 atıf almıştır. Benzer şekilde diğer makalelerin de kısa bir sürede yüksek atıf aldıkları görülmektedir. En yüksek atıf alan makalelerin

yayınlandığı dergilere bakıldığında ise eğitim alanı ile birlikte sosyal bilimler alanının ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Tematik Örüntüler

Bu başlık altında, uzaktan eğitim sürecini ele alan araştırma makalelerinin eğitimsel eşitsizliklerle ilgili anlamlı bulguları temalar ve alt kategoriler halinde sunulmuştur. Bu doğrultuda derlemeye dahil edilen araştırma makalelerinde ortaya çıkan bulgular Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10’a göre anlamlı 14 tema ortaya çıkmıştır: (1) uzaktan eğitimde dijital eşitsizlikler, (2) motivasyon ve katılım sorunları, (3) uzaktan eğitimde sosyal etkileşim ve iletişim eksiklikleri, (4) evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizlikler, (5) uzaktan eğitimin idaresine yönelik sorunlar, (6) aile katılımı ve desteğinden kaynaklanan eşitsizlikler, (7) sınıf yönetiminde yaşanan sorunlar, (8) ölçme ve değerlendirme sürecinde adaletsizlik ve eşitsizlikler, (9) ekonomik zorluklar ve pandemi koşullarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi, (10) uzaktan eğitimde psikolojik ve duygusal engeller, (11) kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi, (12) özel gereksinimli öğrencilerin karşılaştıkları engeller, (13) uzaktan eğitimin getirdiği sağlık sorunları ve (14) diğer.

Tablo 10.

Uzaktan eğitimdeki eşitsizliklere ilişkin tematik örüntüler

Tema ve kategoriler	Sıklık
Uzaktan Eğitimde Dijital Eşitsizlikler	204
İnternete erişim ve bağlantı sorunları	80
Teknolojik ekipman eksikliği (bilgisayar, tablet vb.)	67
Online platformlarda yaşanan aksaklıklar (EBA, Zoom vb.)	32
Eğitmen (akademisyen/öğretmen) ve öğrencilerin dijital okuryazarlık sorunu	20
Diğer (program dil desteği, elektrik kesintisi vb.)	5
Motivasyon ve Katılım Sorunları	82
Düşük öğrenci katılımı	32
Motivasyonda yaşanan zorluk ve eksiklikler	31
Odaklanma sorunu	19
Uzaktan Eğitimde Sosyal Etkileşim ve İletişim Eksiklikleri	81
Öğrenci-öğrenci etkileşim sorunu	21
Öğrenci-eğitmen etkileşim sorunu	20
Sosyalleşme sorunu	15
İletişim kurmada yaşanan sorunlar	15
Öğretmen-veli etkileşiminin azalması	6
Birlikte yapılan sınıf içi etkinliklerde azalma	4
Evdeki Sosyal ve Fiziksel Koşullardan Kaynaklanan Eşitsizlikler	56
Evde uygun bir çalışma ortamının bulunmaması (ses/gürültü olması, masa eksikliği vb.)	24
Kardeş sayısının yüksek olması ile çok çocuklu ailelerde araç-gereç kullanım sorunu	11
Öğrencinin kendine ait odasının olmaması	7
Ev içinde yaşanan gerginliklerin artması	7
Ev içi sorumlulukların artması	7
Uzaktan Eğitimin İdaresine Yönelik Sorunlar	52
Düşük düzeyde verimlilik	17
Uzaktan eğitime uyum sorunu	13
Ders materyallerinin yetersiz olması	12
Uzaktan eğitimde güvenlik problemi	3

Tablo 10 devamı...

Tema ve kategoriler	Sıklık
Uygulama eksikliği	3
Diğer (Hazırbulunuşluğun olmaması, öğretmenin destek sağlayamaması vb.)	4
Aile Katılımı ve Desteğinden Kaynaklanan Eşitsizlikler	36
Veli ilgisinin az olması	16
Veli desteği	15
Veli teknoloji okuryazarlığının düşük olması	4
Veli toplantılarına katılımın düşük olması	1
Sınıf Yönetiminde Yaşanan Sorunlar	34
Geri bildirim sorunu	13
Disiplin eksikliği/kurallara uymama	11
Öğrencileri denetleme sorunu	6
Öğrenci davranışları sorunu	4
Ölçme ve Değerlendirme Sürecinde Adaletsizlik ve Eşitsizlikler	31
Açık, şeffaf ve nesnel ölçme ve değerlendirme yapılmaması	11
Uzaktan eğitimde öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme yapmalarının zorluğu	6
Kopya çekme ve online sınavların kötüye kullanımı	6
Sadece ödev üzerinden değerlendirme yapılması	3
Başkasından yardım alarak ödev/sınavların yapılması	2
Diğer (sınav süresinin kısa olması, standartın sağlanamaması vb.)	3
Ekonomik Zorluklar ve Pandemi Koşullarının Eğitimdeki Eşitsizliklere Etkisi	28
Ailenin ekonomik geliri ve maddi yetersizlikleri	21
Covid-19 pandemisinin anne, baba ya da öğrencilerin işsizliğine etkisi	4
Çalışan öğrenciler	3
Uzaktan Eğitimde Psikolojik ve Duygusal Engeller	24
Olumsuz duyguların varlığı (stres, yalnızlık, izole hissetme vb.)	16
Psikolojik sorunlar (OKB, davranım problemleri, sosyal fobi)	8
Kırsal ve Kentsel Yaşam Farklılıklarının Eğitimdeki Eşitsizliklere Etkisi	14
İnternet erişiminin olmaması	6
Kırsal kentsel yaşam farklılıkları	5
Diğer (köyde işsiz kalma oranının yüksek olması vb.)	3
Özel Gereksinimli Öğrencilerin Karşılaştıkları Engeller	13
Bireysel farklılıkların gözetilmemesi	11
Çocukların uyum güçlükleri ve motivasyon eksiklikleri	1
Destekte bulunacak birinin olmaması	1
Uzaktan Eğitimin Getirdiği Sağlık Sorunları	12
Ekran başında fazla kalmanın getirdiği sağlık sorunları (göz sağlığı, kas-iskelet problemleri vb.)	8
Zihinsel yorgunluk (baş ağrısı, unutkanlık vb.)	4
Diğer (düşük aidiyet, düşük uzaktan eğitim tutumu vb.)	11

Uzaktan eğitimde dijital eşitsizlikler: Uzaktan eğitim sürecinde öğrenci, öğretmen ve akademisyenlerin en sık karşılaştığı sorunların başında internet erişimine sahip olmamak veya sabit

olmayan internet bağlantısı gelmektedir (n = 80). Bunun yanı sıra öğrencilerin bilgisayar ve tablet gibi teknolojik cihazlara sahip olmadıkları (n = 67), dolayısıyla uzaktan eğitim sürecinde sorun yaşadıkları makalelerde rapor edilmiştir. Çok sayıda makalede (n = 32), online eğitimin sağlandığı EBA ve Zoom gibi platformlarda ya da üniversitelerin uzaktan eğitim uygulamalarında aksaklıkların yaşandığı belirtilmiştir. Buna ek olarak, dijital araçlara erişim sağlansa bile bazı öğretmen ve öğrencilerin dijital araçları kullanma becerilerinin zayıf olduğu, dijital okuryazarlık sorunu (n = 20) ile karşılaştıkları görülmüştür. Program dil desteğinde yaşanan zorluklar ve elektrik kesintileri de yaşanan diğer (n = 5) sorunlar arasında yer almaktadır.

Motivasyon ve katılım sorunları: Birçok makalede (n = 32), uzaktan eğitimde düşük öğrenci katılımı rapor edilmiştir. Çalışmalarda, uzaktan eğitimde katılımın fiziksel şekilde gerçekleşmemesi ve ayrıca çoğu zaman derslere katılım şartının zorunlu olmaması, öğrencilerin derslere düzenli olarak katılmamalarını belirgin hale getirdiği belirtilmektedir. Bazı çalışmalarda (n = 31) motivasyon eksikliği ve motivasyonda yaşanan zorluklar ise uzaktan eğitimde sıkça karşılaşılan diğer bir sorundur. Ayrıca, öğrenciler arasında odaklanma sorunu (n = 19) da yaygın olarak raporlanmıştır. Bu çalışmalarda, dijital araçlar üzerinden sadece görüntü ve ses vasıtasıyla eğitimlerin gerçekleşmesinin, öğrencilerin derslere ve öğrenme aktivitelerine odaklanmalarını zorlaştırdığı ifade edilmektedir.

Uzaktan eğitimde sosyal etkileşim ve iletişim eksiklikleri: Bazı çalışmalarda (n = 21), öğrenciler arasında etkileşim eksikliği yaşandığı rapor edilmiştir. Ayrıca, bazı çalışmalarda (n = 20) öğrencilerin sadece ekranlarıyla değil, aynı zamanda öğretmenleriyle de etkileşimde bulunmadıkları belirtilmiş ve öğrenci-öğretmen etkileşim sorunları vurgulanmıştır. Sosyalleşme sorunu (n = 15), araştırma makalelerinde öne çıkan bir diğer kategoridir. Bu çalışmalar, öğrencilerin arkadaşlarıyla sosyalleşme fırsatlarının azaldığını göstermektedir. Diğer yandan, bazı çalışmalarda (n = 15) iletişim kurmada yaşanan sorunlar rapor edilmiştir. Bu çalışmalar, uzaktan eğitimde kamera ve mikrofonun kapalı olmasının iletişimi kısıtladığını ve iletişim sorunlarına yol açtığını belirtmektedir. Birkaç çalışmada ise öğretmen-veli etkileşiminin azalması (n = 6) vurgulanmıştır. Bu çalışmalar, öğretmenler ve veliler arasındaki etkileşimin azalmasının, öğrencilerin evde velileri tarafından sağlanan eğitim desteğini ve takip süreçlerini olumsuz etkileyebileceğine işaret etmektedir. Ayrıca, bazı çalışmalarda (n = 4) uzaktan eğitimin, öğrencilerin birlikte çalışma ve grup aktivitelerine katılımını sınırladığı ve birlikte yapılan sınıf içi etkinlikleri azalttığı belirtilmiştir.

Evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizlikler: Birçok çalışmada (n = 24), öğrencilerin evde sessiz ve düzenli bir çalışma ortamına sahip olmadıkları rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, gürültü, yeterli çalışma alanının olmaması ve uygun bir masanın bulunmaması gibi faktörlerin, öğrencilerin uzaktan eğitim süreçlerini zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Ayrıca bazı çalışmalarda (n = 11), kardeş sayısının yüksek olması ve çok çocuklu ailelerde araç-gereç kullanım sorunu öne çıkmaktadır. Bu çalışmalarda, kardeş sayısının fazla olduğu ailelerde bilgisayar ve tablet gibi teknolojik araçların yetersizliği, çocukların bu araçları paylaşmak zorunda kalmalarına ve eğitim süreçlerinin aksamasına neden olduğu belirtilmektedir. Öğrencilerin kendilerine ait bir odalarının olmaması da birtakım çalışmalarda (n = 7) belirtilen diğer önemli bir sorundur. Çalışmalarda, bazı öğrencilerin kendine ait bir odası olmadığı için ders çalışırken ve çevrimiçi derslere katılırken özel bir alana sahip olamadığı belirtilmekte, bu durumun ise öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına, verimli bir şekilde ders çalışamamalarına ve mikrofon ya da kameralarını kapatmalarına yol açabildiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bazı çalışmalarda (n = 7), pandemi döneminde uzaktan eğitim sürecinde ev içinde yaşanan gerginliklerin arttığı rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, aile içi gerginliklerin artmasının, öğrencilerin duygusal ve psikolojik durumlarını olumsuz etkileyebildiği ve derslerine odaklanmalarını zorlaştırdığı bildirilmiştir. Diğer yandan birkaç çalışmada (n = 7), pandemi döneminde sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle öğrencilerin ev içi sorumluluklarının arttığı bildirilmiştir. Bu çalışmalarda, özellikle kız öğrencilerin evdeki sorumluluklarının artmasının ders çalışma ve ödev yapma sürelerini kısıtladığı ve eğitimlerine yeterince zaman ayıramadıkları belirtilmektedir.

Uzaktan eğitimin idaresine yönelik sorunlar: Bazı çalışmalarda (n = 17), uzaktan eğitimin düşük düzeyde verimlilik sağladığı rapor edilmiştir. Bu durumun, öğrencilerin ve öğretmenlerin derslerden beklenen faydayı tam olarak elde edememelerine işaret ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, uzaktan eğitime uyum sağlama konusunda öğrenciler ve öğretmenler arasında zorluklar yaşandığı (n = 13) rapor edilmiştir. Ders materyallerinin uzaktan eğitim için yetersiz kaldığı (n = 12) da birkaç çalışmada belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, ders materyallerinin eksikliği veya kalitesizliği nedeniyle öğrencilerin konuları yeterince kavrayamadıkları ve verimli bir şekilde ders çalışmadıkları vurgulanmaktadır. Diğer yandan, az sayıda çalışmada uzaktan eğitimde güvenlik problemlerinin yaşandığı (n = 3) rapor edilmiştir. Bu güvenlik problemleri, öğrencilerin ve öğretmenlerin kişisel verilerinin korunamaması, derslerin izinsiz olarak kaydedilmesi veya paylaşılması gibi durumları içermektedir. Ayrıca bazı çalışmalarda (n = 3), uzaktan

eğitimde pratik uygulamaların yetersiz olduğu rapor edilmiştir. Bu uygulama eksikliği, özellikle uygulamalı derslerde, laboratuvar çalışmaları, deneyler veya proje bazlı öğrenme gibi etkinliklerin yapılamamasına işaret etmektedir. Bu temanın altındaki diğer kategorisinde ise uzaktan eğitimin idaresine yönelik karşılaşılan çeşitli sorunlar (n = 6) rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin düşük olması, yani derslere katılmaya ve öğrenmeye yeterince hazırlıklı olmamaları; öğretmenlerin öğrencilere yeterli destek sağlayamaması ve eğitime ulaşmada yaşanan aksaklıklar sorun olarak belirtilmiştir.

Aile katılımı ve desteğinden kaynaklanan eşitsizlikler: Bazı çalışmalarda (n = 16), velilerin ilgisinin az olması belirtilmiştir. Bu çalışmalar, velilerin uzaktan eğitim sürecinde yeterince ilgili olmadıklarını, öğrencilerin evde yalnız başlarına derslerini takip etmelerini ve karşılaştıkları sorunlarla tek başlarına başa çıkmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca birtakım çalışmalarda (n = 15), velilerin öğrencilere gereğinden fazla destek verdikleri rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, velilerin uzaktan eğitim sürecinde çocuklarının derslerine ve ödevlerine aşırı derecede müdahil oldukları, bu durumun da öğrencilerin kendi sorumluluklarını alma ve derslerini kendi başlarına takip etme yetilerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir. Birkaç çalışmada (n = 4), velilerin teknoloji okuryazarlığının düşük olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalar, velilerin teknolojiyi kullanma becerisinin yetersiz olmasının, uzaktan eğitim sürecinde çocuklarına yardım etmelerini zorlaştırdığını bildirmiştir. Son olarak, bir çalışmada (n = 1), velilerin çevrimiçi veli toplantılarına katılım oranlarının düşük olduğu rapor edilmiştir.

Sınıf yönetiminde yaşanan sorunlar: Birçok çalışmada (n = 13), öğretmenlerin öğrencilere zamanında ve etkili geri bildirim sağlama konusunda zorluklar yaşadıkları belirtilmiştir. Ayrıca bazı çalışmalarda (n = 11), öğrencilerin uzaktan eğitimde disiplin eksikliği yaşadıkları ve ders kurallarına uymadıkları rapor edilmiştir. Bazı çalışmalarda (n = 6) ise, öğretmenlerin öğrencilerin derslere katılımını ve aktivitelerini yeterince denetleyememelerinin uzaktan eğitimde önemli bir sorun olarak belirtildiği görülmüştür. Diğer yandan, birkaç çalışmada (n = 4), uzaktan eğitimde öğrencilerin olumsuz davranışlarını yönetme konusunda yaşanan zorluklar rapor edilmiştir.

Ölçme ve değerlendirme sürecinde adaletsizlik ve eşitsizlikler: Bazı çalışmalarda (n = 11), öğretmenlerin ölçme ve değerlendirme süreçlerinde yeterince açık, şeffaf ve nesnel olamadıkları, öğrencilerin ifadelerine yansımıştır. Çalışmalarda, ölçme ve değerlendirme kriterlerinin belirsizliğinin öğrenciler arasında güvensizlik yarattığı ve uzaktan eğitim süreçlerine olan inançlarını zayıflattığı ifade edilmiştir. Birkaç çalışmada (n = 6) ise dijitalleşmeden kaynaklanan sorunlar nedeniyle öğretmenlerin uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme yapmada zorluk yaşadıkları rapor edilmiştir. Ayrıca, birtakım çalışmalarda (n = 6) online sınavlarda kopya çekme vakalarının arttığı belirtilmiştir. Diğer yandan, birkaç çalışmada (n = 3), uzaktan eğitimde öğrencilerin yalnızca ödevler üzerinden değerlendirildiği bildirilmiştir. Ayrıca birkaç çalışmada (n = 2), öğrencilerin kendi bilgi ve becerilerini sergilemelerinden ziyade başkasından yardım alarak ödev veya sınavlarını yapması durumu öne çıkmaktadır. Son olarak, bu temanın altındaki diğer kategorisinde (n = 3) ise uzaktan eğitimin idaresine yönelik çeşitli sorunlar rapor edilmiştir. Çalışmalarda, sınav süresinin kısa olması, değerlendirme standartlarının sağlanamaması ve ödev ya da sınav olmaması gibi sorunlar belirtilmiştir.

Ekonomik zorluklar ve pandemi koşullarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi: Birçok çalışmada (n = 21), ailenin ekonomik geliri ve maddi yetersizliklerinin, öğrencilerin eğitim sürecini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Çalışmalarda, maddi yetersizliklerin öğrencilerin eğitim materyallerine erişimini kısıtladığı ve uzaktan eğitim için gerekli teknolojik cihazlara sahip olamamalarına yol açtığı vurgulanmaktadır. Birkaç çalışmada (n = 4) ise Covid-19 pandemisinin anne, baba ya da öğrencilerin işsiz kalmasına neden olduğu rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, işsizliğin ailenin ekonomik durumunu daha da zorlaştırdığı ve öğrencilerin eğitim sürecine olumsuz etkisinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, az sayıda çalışmada (n = 3), öğrencilerin ekonomik zorluklar nedeniyle çalışmak zorunda kaldıkları, bu nedenle derslerine ve eğitim süreçlerine yeterince zaman ayıramadıkları ifade edilmiştir.

Uzaktan eğitimde psikolojik ve duygusal engeller: Bazı çalışmalarda (n = 16), öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde stres, yalnızlık ve izole hissetme gibi olumsuz duygular yaşadıkları rapor edilmiştir. Bu çalışmalarda, yalnızlık ve izole hissetme gibi duyguların, öğrencilerin duygusal iyi oluşlarını azalttığı ve derslere olan ilgilerini düşürdüğü belirtilmektedir. Ayrıca, bazı çalışmalarda (n = 8), öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde obsesif kompulsif bozukluk (OKB), davranım problemleri ve sosyal fobi gibi psikolojik sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir.

Kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi: Birkaç çalışmada (n = 6), kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin internet erişiminde ciddi sorunlar yaşadığı belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, kırsal bölgelerde internet bağlantılarının olmadığı veya bağlantı olsa bile kopmaların sıklıkla yaşandığı bulgulanmıştır. Diğer yandan, bazı çalışmalarda (n = 5), kırsal bölgelerdeki sosyalizasyon

ajanlarının (arkadaş çevresi, sosyal etkinlikler vb.) düşük olmasının, öğrencilerin sosyal ve akademik gelişmelerini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Az sayıda çalışmada (n = 3) ise, kırsal bölgelerde işsizlik oranlarının yüksek olması ve dijital araç eksikliğinin, öğrencilerin eğitim süreçlerini olumsuz etkilediği rapor edilmiştir.

Özel gereksinimli öğrencilerin karşılaştıkları engeller: Birçok çalışmada (n = 11), uzaktan eğitimde özel gereksinimli öğrencilerin bireysel farklılıklarının yeterince dikkate alınmadığı belirtilmiştir. Bu çalışmalarda, ders materyallerinin öğrencilerin engel türüne göre düzenlenmediği; öğrencilerin engelleri nedeniyle uzaktan eğitim sürecinde dinlemekte, okumakta ve takip etmekte zorlandıkları ifade edilmiştir. Bir çalışmada (n = 1), özel gereksinimli öğrencilerin uzaktan eğitim sürecine uyum sağlama konusunda zorluklar yaşadığı ve motivasyon eksiklikleri çektiği rapor edilmiştir. Ayrıca, başka bir çalışmada (n = 1), özel gereksinimli öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde destek alacak birinin olmaması sorunuyla karşılaştıkları belirtilmiştir.

Uzaktan eğitimin getirdiği sağlık sorunları: Bazı çalışmalarda (n = 8), öğrenci, öğretmen ve akademisyenlerin uzun süre ekran başında kalmaları nedeniyle göz sağlığı sorunları ve kas-iskelet problemleri yaşadıkları belirtilmiştir. Birkaç çalışmada (n = 4) ise uzaktan eğitim sürecinin öğrencilerde zihinsel yorgunluk, baş ağrısı ve unutkanlık gibi sorunlara neden olduğu ifade edilmiştir.

Diğer: Diğer teması içindeki çalışmaların (n = 11), uzaktan eğitimin çeşitli yönlerine dikkat çektiği görülmektedir. Bu çalışmalar, öğrencilerin düşük aidiyet duygusu, düşük uzaktan eğitim tutumu, değişen yaşam biçimi, öğrenme kayıpları ve okul/üniversite personel sayısı sorunu gibi çeşitli sorunlara işaret etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

2020'deki Covid-19 salgını, dünyanın dört bir yanındaki hükümetleri okulları kapatmaya zorlamıştır. Türkiye Covid-19 pandemisinin ilk yılında OECD ülkeleri arasında okulların en çok kapalı olduğu (175 okul günü) ikinci ülke olmuştur (TEDMEM, 2021, s. 13). Okulların bu dönemde oldukça uzun bir süre kapalı kalması, öğrencilerin okulun alt yapı ve kaynak imkânlarına erişimlerinin de uzun bir süre ortadan kalkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum öğrencileri kendi imkânlarına bağlı kılarak eğitimlerini sürdürmelerine neden olmuştur. Bu sistematik derleme çalışması ise Türkiye'de pandemiden orantısız bir şekilde etkilenen başta öğrenciler olmak üzere eğitim sistemindeki tüm grupların yaşamış olduğu eşitsizliklere odaklanan ampirik araştırmaları incelemiş, verilerin analiz ve sentezini sağlamıştır. Böylelikle Covid-19 ile ilgili eğitimsel eşitsizlik çalışmalarının panoramik resmi sunulmuştur. Çalışmadaki bulgular, bibliyometrik göstergeler ve tematik örüntüler olmak üzere iki ana başlık altında sunulmuştur.

Çalışmada ilk olarak bibliyometrik göstergelere ilişkin sonuçlar, Türkiye'de bu dönemde gerçekleştirilen araştırmalar hakkında önemli noktalara işaret etmektedir. Çalışma sonucunda analiz edilen 145 makalenin toplamda 114'ünün farklı dergide yayınlandığı görülmüştür (Tablo 3). Bu durum bilginin dijital doğası çerçevesinde akademisyenlerin çok çeşitli dergilere yöneldiğini, sınırlı sayıdaki önemli dergilere odaklanmadıklarını göstermektedir. Ayrıca bu çalışma, en çok atıf alan makalelerin ise ağırlıklı olarak eğitimi konu alan dergiler olmasına rağmen disiplinlerarası dergilerin de ön planda olduğuna dikkat çekmektedir (Tablo 9). Yayınların konu dağılımı da bu durumu desteklemektedir. Çalışmadaki makalelerin %35,1'i eğitim dışındaki (sağlık kurumları yönetimi, sosyoloji ve dilbilimi gibi) konu alanlarından oluşmaktadır. Bu durum diğer disiplinlerde de eğitim eşitsizliklerine yönelik yayın yapma eğilimi ve ilgisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 4). Bu bulgu akademik çalışmalarda konuların giderek bütünleşik bir bakış açısıyla ve çoklu faktör ilişkiselliği ile ele alma eğiliminin olduğunun bir göstergesidir. Uluslararası çalışmalarda da benzer eğilimin olduğu görülmektedir (Mishra vd., 2021). Diğer yandan Türkiye'de disiplinlerarası yayın yapma eğiliminin artmasının nedenleri arasında disiplinleri farklı alanlara iten akademik bir yapının olduğu düşünülebilir. Sosyal bilimlerde yayın yapmanın zorluğu, akademisyenleri belirli kritlerleri karşılamak için muhtemelen farklı disiplin alanlarına yönlendirebilmektedir. Örneğin akademisyenlerle yapılan bir çalışmada (Demir vd., 2017, ss. 19-20), yayın yapmaya teşvik eden unsurların başında doçentlik kriterlerini sağlama durumu gelmekte ve buna akademik teşvik sisteminin yayın niteliğini etkilediği görüşü de eşlik etmektedir.

Bu çalışma, Türkiye'de Covid-19 döneminde eğitim eşitsizliklerini inceleyen araştırmacılar için üniversite öğrencilerinin katılımcı olarak seçilmesinin baskın (%33,8) olduğunu ortaya koymuştur (Tablo 5). Çoğunun yükseköğretim kurumları içinde yer alması ve üniversite öğrencilerine daha kolay ulaşabilmelerinden dolayı araştırmacıların, eğitim sistemi içinde üniversite öğrencilerine öncelik verme eğiliminde oldukları anlaşılır bir bulgudur. Bununla birlikte katılımcı tercihi konusunda K-12 öğretmenleri öne çıkmasına (%26,9) rağmen çok az çalışma K-12 öğrencilerine odaklanmıştır. Üstelik derlemede sadece

bir çalışma, ilköğretim kademesindeki çocukları konu almakta ve yaşadıkları eşitsizliklere odaklanmaktadır (Bozkurt, 2020). Covid-19, K-12 düzeyindeki öğrencileri toplumsal sınıf konumlarına göre öğrenme kayıplarında ve akademik başarılarında önemli derecede etkilemesine rağmen (Engzell vd., 2021; Kuhfeld vd., 2020), uluslararası literatürde de söz konusu öğrenciler ihmal edilen bir grup olmuştur (Mishra vd., 2021).

Türkiye’de Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizlikleri konu alan araştırma makalelerinde sırasıyla nitel (%64,1), nicel (28,3) ve karma (%7,6) yöntem kullanıldığı görülmektedir (Tablo 6). Bu bulgular Covid-19 pandemisinin yeni bir salgın olması dolayısıyla eşitsizlikleri katılımcıların gözünden anlayabilmek ve keşfedebilmek için nitel araştırmaların daha yaygın kullanıldığı anlamına gelebilir. Ayrıca bu dönemde sosyal izolasyon uygulandığı için çok sayıdaki kişiye ulaşmak ve anket gerçekleştirmek daha zorlu bir sürece karşılık gelebilmektedir. Çünkü Tablo 7, benimsenen araştırma deseni olarak fenomenoloji ve durum çalışmalarının yaygın olduğunu (toplamda %52,5) ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle araştırmacıların, deneyimleyen kişiler aracılığıyla fenomenin özünü anlamaya ya da ilgili durumu ve bağlamı anlamaya yönelik bir yaklaşım içinde oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu bulgunun, sadece Covid-19 ve eğitim konusunu sistematik derleme yaklaşımlarıyla inceleyen uluslararası literatür ile değil (Mishra vd., 2021), eğitim ile ilgili diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında genel literatür içindeki eğilimle de örtüşmediği görülmektedir. Uzaktan eğitim konusunun dünya genelinde nicel araştırma yöntemi ile incelenmesi daha baskındır (Martin vd., 2020; Zawacki-Richter vd., 2009).

Çalışmada ikinci olarak, derlemeye dahil edilen tüm çalışmaların bulguları incelenmiştir (Tablo 10). Bu doğrultuda anlamlı 14 tema ortaya çıkmıştır. İncelenen araştırma makalelerinde en sık karşılaşılan tema, uzaktan eğitim sürecinde internet erişimi, dijital araçlara erişim ve kullanma becerilerini içeren dijital eşitsizlikler temasıdır. Uzaktan eğitim sürecinin sürdürülmesi dijital araçlara erişim ve kullanımına dayanmaktadır. Bu noktada yaşanan herhangi bir eksiklik öğrencilerin doğrudan eğitime erişimlerini aksatmaktadır. Bu doğrultuda yaşanan dijital eşitsizliklerin daha geniş bir çerçevede anlaşılabilmesi için küresel endeksler bağlamında alt yapı açısından Türkiye’nin konumuna bakmak yerinde olacaktır. Konu ile ilgili temel kaynaklardan biri PISA verileridir. PISA 2018 verilerine göre, Türkiye’de 15 yaşındaki öğrencilerin %66’sının okul çalışmaları doğrultusunda kullanabileceği bilgisayarı ve %75,9’unun ise internet bağlantısı bulunmaktadır (TEDMEM, 2020, s. 12). Türkiye’deki dijital bölünme konusu ile ilgili temel istatistikler ise *TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* sonuçlarından elde edilmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye’deki hanelerin %88,3’ünde internet, %17,6’sında masaüstü bilgisayar, %37,9’unda taşınabilir bilgisayar, %26,7’sinde ise tablet bulunmaktadır (TÜİK, 2019). Dolayısıyla hane ve öğrencilerin bir bölümünün uzaktan eğitim araçlarına erişimleri konusunda önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin dijital araçlara sahip olsa bile bu araçları kullanma becerilerine sahip olmaması eşitsizlikleri artıran bir diğer unsurdur. Burada özellikle ebeveynlerin bu boşluğu kapatarak çocuklarına yardım etmesi, destekleyici tutum sergilemesi ve uygun ortam sağlamanın önemli olduğu görülmektedir (Başaran ve diğerleri, 2020). Dolayısıyla Türkiye özelinde dijital araçlara sahiplik, aşinalık (kullanma becerisi) ve bu araçların eğitim faaliyetlerine yönelik kullanımı olmak üzere üç unsurun Covid-19 pandemisinde uzaktan eğitimdeki eşitsizlikler üzerinde oldukça etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu salgın dönemindeki uzaktan eğitim sürecinde, dijital araçlara sahiplik açısından ekonomik sermayenin; dijital araçlara aşinalık ve bu araçların eğitim faaliyetlerine yönelik kullanımı açısından ise kültürel sermayenin eşitsizlikleri tetikleyen bir unsur olduğu düşünülmektedir. Benzer bulgulara, Covid-19’un eğitime etkisini konu alan uluslararası literatürdeki çalışmalarda da rastlanmıştır. Çalışmalarda dijital cihaz ve genişbant internet yetersizliği sonucunda ortaya çıkan dijital uçurumun ciddi dijital pedagoji eşitsizliğine yol açabildiğine dikkat çekilmektedir (Bozkurt vd., 2022; Samadbeik vd., 2022).

Uzaktan eğitimde dijital eşitsizlikler temasında yer alan “online platformlarda yaşanan aksaklıklar” (n =32) kategorisi Türkiye özelinde oldukça önemli bir bulgudur. Covid-19 pandemisi sırasındaki uzaktan eğitim döneminde Türkiye’de EBA platformundaki tıklanma sayısının çoğunluğu mobil cihazlardan gerçekleşmiş, öğrencilerin %60’ı cep telefonları üzerinden bağlanmıştır (Tonbuloğlu, 2021, s. 4). Öğrencilerin çoğunluğunun yeterli olmayan dijital araçlarla uzaktan eğitim sürecini yürüttüğünü fark eden ve bu duruma tedbir alan Millî Eğitim Bakanlığı, 2021 yılı Ocak ayına kadar 500 bin tableti öğrencilere ücretsiz olarak dağıtmıştır (MEB, 2021). Ancak ilk ve ortaöğretimdeki öğrenci sayısının 18 milyonun üzerinde olduğu (MEB, 2020a) ve öğrencilerin %60’ının EBA’ya hiçbir giriş yapmadığı göz önüne alındığında (MEB, 2020b), bu rakamın yeterli düzeyde olmadığı ve Covid-19 pandemisinde dijital bölünmenin öğrenciler arasında şiddetli bir şekilde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de Covid-19 pandemisi döneminde özellikle dezavantajlı öğrencilerin dijital araçlara erişimleri noktasında ciddi sorunların yaşandığı diğer raporlarda da belirtilmektedir (TEDMEM, 2020). Üstelik, çarpıcı bir diğer

bulgu, EBA platformunun altyapısında yaşanan sorunlar nedeniyle öğrenci ve öğretmenlerin sık sık sistemden kopma sorunları yaşamalarıdır. Bu durum, eğitimin sürdürülmesinde aksaklıklara yol açmıştır.

Türkiye’de Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizlikleri konu alan araştırma makalelerinde “motivasyon ve katılım sorunları” ile “uzaktan eğitimde sosyal etkileşim ve iletişim eksiklikleri” temalarının öne çıkan sorunlar olduğu görülmektedir (Tablo 10). Kadirhan ve Sat (2024) tarafından K-12 öğretmenleri üzerine yapılan çalışmanın sonuçlarında da, benzer şekilde, Türkiye’de uzaktan eğitim sürecinde öğrenci motivasyonu ve katılımı ile sosyal etkileşim bakımından önemli sorun alanlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda okulların, sadece sınıf ortamında öğretmenler tarafından yürütülen belirli akademik bilgi ve becerilerin öğrencilere aktarıldığı bir yer olmasının ötesinde, öğrencilerin sosyalleşme, etkileşim ve çeşitli etkinlikler yoluyla sosyal ve akademik becerilerini geliştirdiği önemli bir sosyal arena olduğu anlaşılmaktadır (Campos ve Lima, 2017). Nitekim, bu dönemde etkileşim ve sosyal ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan sorunların önemli bir bölümü, okullardaki yüz yüze eğitim imkanının ortadan kalkmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal bir arena olarak okullar, akademik bilginin yanı sıra ortak bir bakış açısını, fikir birliğini, tartışma ortamını, ortak amaçları, kurumsallaşmış normları ve en önemlisi sosyal bir grup olmanın özelliklerini de öğrencilere sunmaktadır.

Covid-19 pandemisinde okulların kapanmasıyla birlikte, okulların öğrencilere sunduğu sosyal ve fiziksel koşullar ortadan kalkmış; öğrenciler, ailelerin sağladığı imkanlara daha fazla bel bağlamak zorunda kalmıştır. Çalışmada, “evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizlikler” temasında bu durum kendini çarpıcı biçimde göstermektedir. Evde sessizliğin sağlanamaması, masa-sandalye gibi ders çalışmak için uygun materyallerin olmaması, kardeş sayısının fazla olmasıyla birlikte teknolojik araç-gereçlerin kardeşler arasında paylaşılması, öğrencilerin kendilerine ait odalarının olmaması ve ev içindeki gerginliklerin doğrudan öğrencilere yansması; okulun bir kurum olarak ortadan kalkmasıyla öğrencilerin yüzleştiği eşitsizliklere işaret etmektedir. PISA 2018 verilerine göre, Türkiye’de 15 yaşındaki öğrencilerin %89,6’sının evinde çalışma masası, %74’ünün kendine ait odası ve %87’sinin çalışmak için sessiz bir mekanı bulunmaktadır (TEDMEM, 2020, s. 12). Covid-19 pandemisi ya da deprem gibi doğal afetler sonucunda uzaktan eğitim uygulamalarına geçişteki durum ise öğrencilerin yaşamış olduğu riskleri çarpıcı biçimde artırmaktadır.

Evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizliklerle ilişkili olarak “aile katılımı ve desteğinden kaynaklanan eşitsizlikler” de bu çalışmada öne çıkan temalar arasında yer almaktadır. Çocuklarının eğitimlerine yönelik ailelerin bilinçli ya da bilinçdışı destekte bulunması veya bulunmaması, toplumsal sınıf konumuyla ilişkili olarak eşitsizlik üreten bir duruma işaret etmektedir. Üst ve orta sınıf ailelerin, çocuklarına yönelik desteği daha çok zamana yayılmakta, teşviği içermekte ve açık bir yapıya sahip olmaktadır. Ancak, alt sınıftan gelen çocuklar bu yardım türlerine bel bağlayamamaktadır (Bourdieu, 2024, s. 28). Uzaktan eğitim sürecinde, okulun sunduğu imkanlardan kopup ailelerine daha fazla bağımlı kalan çocuklar göz önüne alındığında, ebeveyn desteğinin eşitsizleştirici boyutu çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmadaki bulgular incelendiğinde ebeveyn desteğinin ön planda olması anlaşılır bir durumdur. Ancak, ebeveynlerinden destek alamayan, derslerini kendi başlarına takip eden ve sorunlarını da kendi başına çözmeye çalışan alt sınıftan gelen öğrenciler için uzaktan eğitim süreci oldukça sancılı bir sürece işaret etmektedir.

Genel olarak eğitimde dijitalleşme sürecinde ve özel olarak uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme, belirli sınırlılıklara sahip durumdadır ve kendi içinde ciddi tartışmaları barındırmaktadır (Baleni, 2015). Öğrenci ve öğretmenin mekan açısından farklı ortamlarda yer alması ve gözlem, kontrol ve geribildirim gibi eksikliklerinin bulunması, uzaktan eğitim sürecinde ölçme ve değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır (Özer ve Suna, 2020, ss. 182-183). Dolayısıyla, bu mekanizmaların bulunmadığı bir ortamda öğrenciler intihal ve kopya çekme davranışlarında bulunarak sınav uygulamalarında şüphe uyandırabilmekte ve bu süreci kötüye kullanabilmektedir. Bu çerçevede, derlemeye dahil edilen çalışmaların bulguları incelendiğinde, uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin bir bölümünün ölçme ve değerlendirme sürecinde adaletsizlik ve eşitsizlik yaşadıkları (Tablo 10, n = 31) rapor edilmiştir. Bu sorunların bir kısmı, ölçme ve değerlendirmenin dijital ortamda gerçekleştirilmesinden kaynaklanırken; diğer bir kısmı ise öğrencilerin intihal, kopya çekme veya bir başka kişiden yardım alarak ödev ve sınavlarını tamamlamalarından ileri gelmektedir.

İncelenen çalışmalarda öne çıkan bir diğer bulgunun (Tablo 10, n = 28), pandemi koşulları dolayısıyla istihdam sürecindeki daralma ve ailelerin yaşadığı ekonomik zorluklar olduğu tespit edilmiştir. Bu süreçte, ebeveynler ekonomik dezavantajları dolayısıyla çocuklarına dijital ekipman temin etmekte ve evlerine internet bağlantısı sağlamada zorluklar yaşayabilmektedir (Nerse, 2020). Bu durum, öğrencinin derslerini takip etmesinde aksaklıklara sebep olabilmekte ve akademik başarısının düşmesine yol açabilmektedir. Nitekim, halihazırda uzaktan eğitim süreci öncesinde, ailelerin sosyoekonomik düzeyinin

yükselmesiyle öğrencilerin akademik başarılarının artması arasındaki pozitif ilişki düşünüldüğünde (Aslan, 2017), uzaktan eğitim sürecinin bu eşitsizlik türünü daha da şiddetlendirdiği söylenebilir. Zira PISA'ya göre tüm OECD ülkeleri arasında, Türkiye, öğrencinin akademik başarısını açıklamada en güçlü değişkenin ailenin sosyo-ekonomik düzeyi olduğu üç ülke arasında yer almaktadır (OECD, 2010). Dolayısıyla, dijital araçların temin edilmesi, internet bağlantısının sağlanması, sessiz ve uygun bir çalışma ortamının oluşturulması, yeterli oda ve masa temini gibi uzaktan eğitim sürecini etkileyen tüm unsurlar, doğrudan ekonomik sermaye ile ilgili eşitsizliklerdir.

Bazı çalışmaların bulguları (Tablo 10, n = 14) doğrultusunda, kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarının eğitimdeki eşitsizlikler üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle internet erişiminde yaşanan sorunlar, kırsal bölgelerde yaşayan öğrenciler üzerinde çok daha belirgin hale gelmektedir (Çakıroğlu Çevik, 2023; Kuş vd., 2021; Nerse, 2020). Diğer yandan, öğrencilerin kendine ait oda sayısı, ders çalışma imkanı, sanatsal ve kültürel etkinliklere katılım gibi yaşam farklılıklarına işaret eden özellikler açısından kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan öğrencilerin birbirinden farklılaştığına işaret edilmektedir (Pınarcıoğlu vd., 2021; Yavuz ve Çetin, 2022). Eğitim sosyolojisi perspektifinden değerlendirildiğinde, yerleşim yeri, eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin önemli bir belirleyicisidir. Kırsal bölgelerdeki yetersiz altyapı, dijital kaynaklara erişimdeki zorluklar ve sosyalleşme süreçlerindeki kısıtlılıklar, bu bölgelerdeki öğrencilerin akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Buna karşılık, kentsel alanlarda yaşayan öğrenciler, daha iyi eğitim imkanlarına ve toplumsal uzamda sosyal sermayeye sahip olarak, eğitim süreçlerinde daha avantajlı konumda bulunmaktadır. Covid-19 pandemisi süresince uzaktan eğitim uygulamaları, bu eşitsizlikleri daha da derinleştirerek, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki eğitim farkını belirgin hale getirmiştir.

İncelenen birkaç çalışmada (Tablo 10, n = 13) ise, özel gereksinimli öğrencilerin çeşitli engellerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Özellikle görme veya işitme engeline sahip olan öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde dersleri dinlemekte, okumakta veya takip etmekte zorlandıkları anlaşılmaktadır (Güçyeter vd., 2022). Dolayısıyla, özel gereksinimli öğrenciler, uzaktan eğitim sürecinde diğer öğrencilerin yaşadığı sorunlara ek olarak, engelleri dolayısıyla çok daha zorlu şartlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bulgulara eğitim sosyolojisi bağlamında bakıldığında, eğitimde erişilebilirlik ve kapsayıcılık konularında önemli eksikliklerin bulunduğunu görülmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim süreçlerine eşit şekilde katılabilmeleri için eğitim materyallerinin ve teknolojiye erişilebilirliğin önemi ortaya çıkmaktadır.

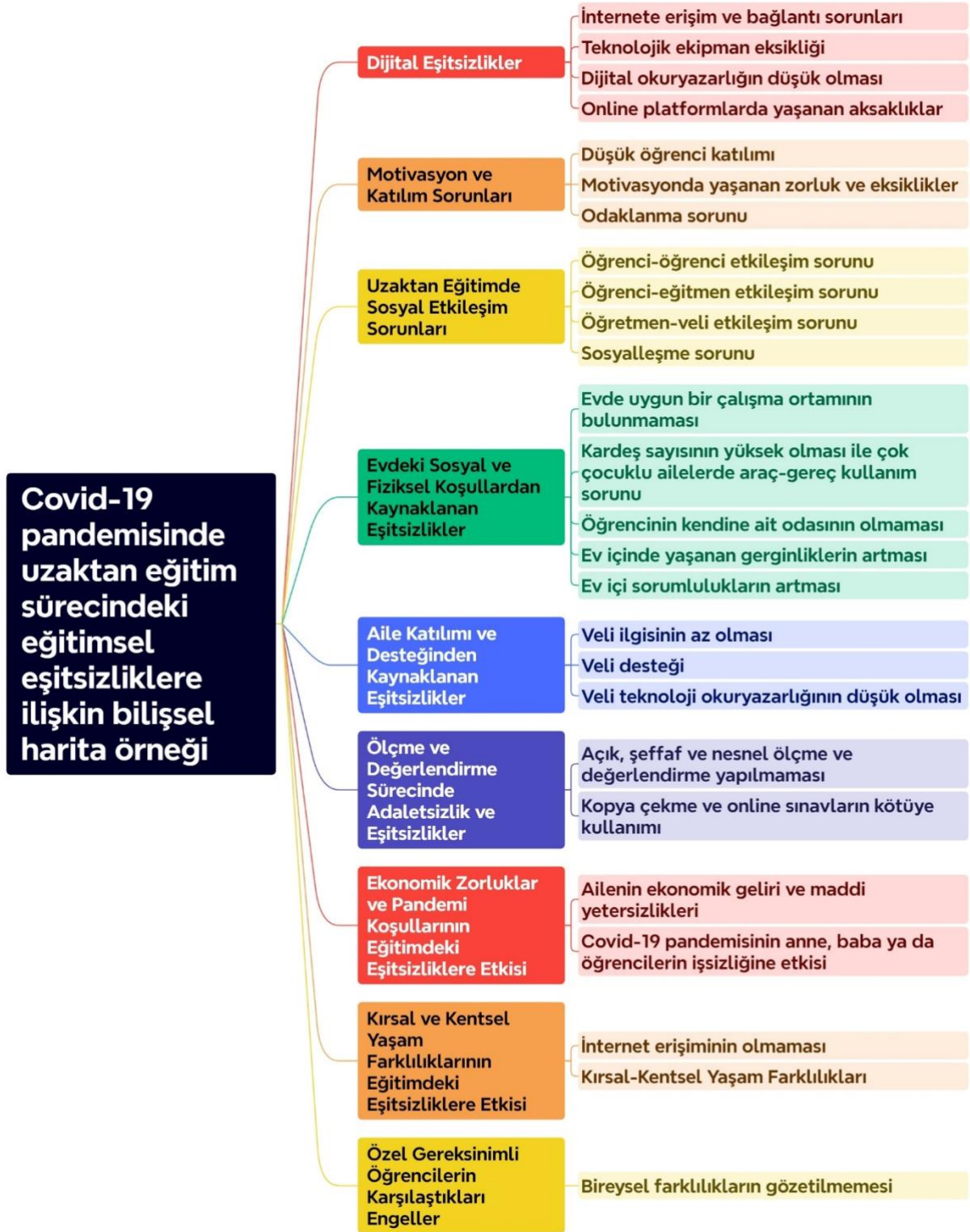
Son olarak, bu tür sistematik derleme çalışmasına dahil edilen araştırmaların bulgularının sentezlenmesi ve bir modelleme denemesi ortaya koyarak gelecekteki nitel ve nicel araştırmalar için bir kılavuz sunabileceği düşünülmektedir. Örneğin, bu sentez ve modelleme, temellendirilmiş kuram çalışmalarında veri içerisinde ortaya çıkmayı bekleyen kodların görünürlüğünün artırılmasına yardımcı olabilir. Bu bağlantıyı işaretleyebilmek amacıyla, çalışmanın sonucu olarak Covid-19 pandemisindeki uzaktan eğitim sürecine ilişkin eşitsizliklerin bilişsel haritası ortaya konulmuştur (Şekil 2).

Bu sentez sonucunda ortaya çıkan modelleme denemesi, bu çalışmanın bulgularından elde edilerek çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur. Çalışmanın sınırlılıkları ile ilgili olarak bu modelleme denemesi geliştirilebilir veya daraltılabilir. Bu sentez sonucunda dijital eşitsizlikler, motivasyon ve katılım sorunları, uzaktan eğitimde sosyal etkileşim sorunları, evdeki sosyal ve fiziksel koşullardan kaynaklanan eşitsizlikler, aile katılımı ve desteğinden kaynaklanan eşitsizlikler, ölçme ve değerlendirme sürecinde adaletsizlik ve eşitsizlikler, ekonomik zorluklar ve pandemi koşullarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi, kırsal ve kentsel yaşam farklılıklarının eğitimdeki eşitsizliklere etkisi ve özel gereksinimli öğrencilerin karşılaştıkları engeller olmak üzere dokuz temel sorunsal alan belirlenmiştir. Bu sorunsal alanların göstergeleri risk ya da koruyucu faktörler olarak değerlendirilebilir.

Çalışma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler ortaya konulmuştur:

- Yaşanan bu kriz durumundan hareketle, gelecekte benzer bir senaryoda ailelerin toplumsal sınıf konumunun eğitim üzerinde daha az etkili olması için gerekli önlemlerin alınması.
- Teknoloji yoğunluklu eğitime katılımlarının artırılması ve dijital eşitsizliklerin azaltılması için farklı sınıfsal konumdaki öğrencilerin dijital ekipmanlara ve internet bağlantısına sahip olmasının kolaylaştırılması.
- Eğitimde teknoloji kullanımının giderek artmasından dolayı özellikle dezavantajlı öğrencilerin dijital araçları kullanım becerilerinin artırılması.
- EBA gibi online eğitim platformlarının altyapıları güçlendirilerek, kesintisiz ve verimli bir eğitim sürecinin sağlanması.
- Okulların sadece akademik bilgi aktarımı değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve beceri geliştirme alanları olduğu göz önünde bulundurularak; uzaktan eğitim süreçlerinde öğrencilerin etkileşimlerini artıracak, motivasyon ve katılım sorunlarını azaltacak sosyal etkinliklerin geliştirilmesi.

- Uzaktan eğitim süreçlerinde öğrencilerin evde ders çalışabilecekleri sessiz ve uygun alanlar yaratılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi. Bu kapsamda, öğrencilere ücretsiz ya da uygun fiyatlı çalışma masası ve sandalye gibi temel eğitim materyallerinin sağlanması.
- Ailelerin çocuklarının eğitim süreçlerine daha etkin katılmalarını sağlamak için kapsamlı aile eğitim programlarının düzenlenmesi.

Şekil 2. Kapsam alanındaki makaleler ekseninde Covid-19 pandemisindeki eğitimsel eşitsizliklerin temel nedenlerine ilişkin bilişsel harita örneği

- Uzaktan eğitimde ölçme ve değerlendirme konusunda standardın sağlanması, nesnellik ve şeffaflığın artırılması için dijital ölçme araçlarının geliştirilmesi.
- Ölçme ve değerlendirmede yapay zekâ kullanımının geliştirilmesi.
- Eğitimdeki eşitsizliklerin azaltılması için yerleşim yerlerine özgü politikaların geliştirilmesi ve uygulanması. Kırsal bölgelerde altyapının iyileştirilmesi, dijital kaynaklara erişimin artırılması ve öğrencilere uygun çalışma ortamlarının sağlanması.
- Uzaktan eğitim süreçlerinde eğitim kurumlarının, özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayarak onlara uygun destek ve kaynak sunmaları.
Araştırmacılara yönelik öneriler ise şu şekilde sıralanabilir:
- Bu çalışma birtakım sınırlılıklar içermektedir. Çalışmada Türkiye’deki eğitim eşitsizlikleri Türkçe yayınlar üzerinden incelenmiş olsa da Türkiye’yi ele alan ancak İngilizce yayın diline sahip olan yayınlar kapsam dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla bu sınırlılık, gelecekte İngilizce yayın diline sahip makaleler üzerinden ülkelerin karşılaştırmasını içeren sistematik, bibliyometrik ve haritalama çalışmalarına benzer türde eğitim eşitsizliği çalışmalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Böylelikle eğitimsel eşitsizliklerin ülkelere göre farklılaşmasında etkili olan unsurların ortaya çıkarılması mümkün olabilecektir.
- Öğrenci gruplarına (örneğin özel gereksinimli öğrenciler) ve eğitim kademelerine (ilk, orta ve yükseköğretim) göre eğitim eşitsizliklerini inceleyen sistematik derleme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Böylelikle spesifik olarak öğrenci grupları ve eğitim kademelerine göre eğitimsel eşitsizliklerin nasıl gerçekleştiği ve hangi noktalarda sorunların yaşandığı daha açık ve görünür kılınabilir.
- Eğitimde teknoloji kullanımının sosyolojik boyutlarını inceleyen çalışmaların yapılması gereklidir.
- K-12 düzeyindeki gruplara odaklanan araştırmaların artırılması gereklidir.
- Gelecekte, Covid-19 pandemisi veya Kahramanmaraş depremleri gibi benzer salgın ya da doğal afetler sonucunda okulların kapanması son derece olasıdır. Bu nedenle, eğitimsel eşitsizlik konusunda daha fazla çalışma yapmak ve gelecekte olası kriz durumlarına hazırlıklı olmak acil bir ihtiyaçtır.

KAYNAKÇA

- Afşar, B., & Büyükdoğan, B. (2020). COVID-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan eğitim hakkındaki değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 161-182.
- Aslan, G. (2017). Öğrencilerin temel eğitimden ortaöğretime geçiş (teog) sınav başarılarının belirleyicileri: Okul dışı değişkenlere ilişkin bir analiz. *Eğitim ve Bilim*, 42(190), 211-236. <https://doi.org/10.15390/EB.2017.6371>
- Bailey, D. H., Duncan, G. J., Murnane, R. J., & Au Yeung, N. (2021). Achievement gaps in the wake of COVID-19. *Educational Researcher*, 50(5), 266-275. <https://doi.org/10.3102/0013189X211011237>
- Balaman, F., & Hanbay Tiryaki, S. (2021). Corona virüs (Covid-19) nedeniyle mecburi yürütülen uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 52-84. <https://doi.org/10.15869/itobiad.769798>
- Baleni, Z. G. (2015). Online formative assessment in higher education: Its pros and cons. *Electronic Journal of e-Learning*, 13(4), 228-236.
- Başaran, M., Doğan, E., Karaoğlu, E., & Şahin, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinin getirisi olan uzaktan eğitimin etkililiği üzerine bir çalışma. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 368-397.
- Baz, B. (2021). COVID-19 salgını sürecinde öğrencilerin olası öğrenme kayıpları üzerine bir değerlendirme. *Temel Eğitim*, 3(1), 25-35. <https://doi.org/10.52105/temelegitim.3.1.3>
- Bourdieu, P. (2024). *Devlet soyluları: Büyük okullar ve zümre ruhu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sırasında ilköğretim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik imge ve algıları: Bir metafor analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-23. <https://doi.org/10.29065/usakead.777652>
- Bozkurt, A. (2022). Resilience, adaptability, and sustainability of higher education: A systematic mapping study on the impact of the coronavirus (Covid-19) pandemic and the transition to the new normal. *Journal of Learning for Development*, 9(1), 1-16. <https://doi.org/10.56059/jl4d.v9i1.590>

- Bozkurt, A., Karakaya, K., Turk, M., Karakaya, Ö., & Castellanos-Reyes, D. (2022). The impact of COVID-19 on education: A meta-narrative review. *TechTrends*, 66(5), 883-896. <https://doi.org/10.1007/s11528-022-00759-0>
- Campos, P. H. F., & Lima, R. D. C. P. (2017). Social positions and groups: New approximations between Pierre Bourdieu's sociology and social representation theory. *Culture & Psychology*, 23(1), 38-51. <https://doi.org/10.1177/1354067X16652133>
- Carrillo, C., & Flores, M. A. (2020). COVID-19 and teacher education: A literature review of online teaching and learning practices. *European Journal of Teacher Education*, 43(4), 466-487. <https://doi.org/10.1080/02619768.2020.1821184>
- Cucco, B., Gavosto, A., & Romano, B. (2021). How to fight against drop out and demotivation in crisis context: Some insights and examples from Italy. In D. Burgos, A. Tlili, & A. Tabacco (Eds.), *Radical solutions for education in a crisis context: Lecture notes in educational technology* (pp. 23-36). Singapore: Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-15-7869-4_2
- Curelaru, M., Curelaru, V., & Cristea, M. (2022). Students' perceptions of online learning during COVID-19 pandemic: A qualitative approach. *Sustainability*, 14(13), 8138. <https://doi.org/10.3390/su14138138>
- Çakın, M., & Külekçi Akyavuz, E. (2020). Covid-19 süreci ve eğitime yansması: Öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 165-186. <https://doi.org/10.24289/ijsser.747901>
- Çakıroğlu Çevik, A. (2023). Görünmeyen çoğunluk "birinci nesil üniversite öğrencileri"nin Covid-19 salgın deneyimleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 61-81. <https://doi.org/10.18490/sosars.1290153>
- Çelik, Z., & Şahin, S. A. (2020). Pandemi dönemi uzaktan eğitim sürecinde eğitimsel eşitsizliklerin yeniden üretimi. İçinde M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut (Eds.), *Pandemi sürecinde sosyoekonomik değişim ve dönüşümler: Fırsatlar, tehditler, yeni normlar* (ss. 587-623). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Çiçek, İ., Tanhan, A., & Tanrıverdi, S. (2020). COVID-19 ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 1091-1104. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.787736>
- Demir, E., Demir, C. G., & Ozdemir, M. C. (2017). Faculty members' views on academic promotion and appointment process. *Journal of Higher Education and Science*, 7(1), 12. <https://doi.org/10.5961/jhes.2017.179>
- Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D. (2021). Learning loss due to school closures during the COVID-19 pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(17), e2022376118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2022376118>
- Erzen, E., & Ceylan, M. (2020). COVID-19 salgını ve uzaktan eğitim: Uygulamadaki sorunlar. *EKEV Akademi Dergisi*, 0(84), 229-248.
- Given, L. M. (Ed.). (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*. Los Angeles, CA: Sage Publications.
- Goudeau, S., Sanrey, C., Stanczak, A., Manstead, A., & Darnon, C. (2021). Why lockdown and distance learning during the COVID-19 pandemic are likely to increase the social class achievement gap. *Nature Human Behaviour*, 5(10), 1273-1281. <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01212-7>
- Güçyeter, Ş., Ayyazoğlu, N. R., & Sardohan Yıldırım, A. E. (2022). Covid-19 küresel salgını sürecinde yükseköğretimde özel gereksinimli öğrenci olmak: Deneyimler ve güçlüklerle baş etme yolları. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(2), 320-332. <https://doi.org/10.2399/yod.21.819447>
- Kadirhan, Z., & Sat, M. (2024). K-12 teachers' perceived experiences with distance education during the COVID-19 pandemic: A meta-synthesis study. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 25(3), 57-75. <https://doi.org/10.17718/tojde.1320633>
- Kuhfeld, M., Soland, J., & Lewis, K. (2022). Test score patterns across three COVID-19-impacted school years. *Educational Researcher*, 51(7), 500-506. <https://doi.org/10.3102/0013189X221109178>
- Kuhfeld, M., Soland, J., Tarasawa, B., Johnson, A., Ruzek, E., & Liu, J. (2020). Projecting the potential impact of COVID-19 school closures on academic achievement. *Educational Researcher*, 49(8), 549-565. <https://doi.org/10.3102/0013189X20965918>
- Kurnaz, E., & Serçemeli, M. (2020). COVID-19 pandemi döneminde akademisyenlerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, (3), 262-288.

- Kuş, Z., Mert, H., & Boyraz, F. (2021). COVID-19 salgını süresince eğitimde fırsat eşit(siz)liği: Kırsal kesimdeki öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 11(2), 470-493. <https://doi.org/10.17943/etku.913684>
- Martin, F., Sun, T., & Westine, C. D. (2020). A systematic review of research on online teaching and learning from 2009 to 2018. *Computers & Education*, 159, 104009. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2020.104009>
- MEB. (2020a). Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim 2020-2021. Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. Retrieved from https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2020_2021.pdf
- MEB. (2020b). Türkiye uzaktan eğitim istatistikleriyle dijital dünyanın listelerini zorladı. Milli Eğitim Bakanlığı. Retrieved March 5, 2023, from <http://www.meb.gov.tr/turkiye-uzaktan-egitim-istatistikleriyle-dijital-dunyanin-listelerini-zorladi/haber/21158/tr>
- MEB. (2021). 500 bin tablet bilgisayar yerine ulaştı, yeni hedef 600 bin öğrenciye erişmek. Milli Eğitim Bakanlığı. Retrieved March 10, 2023, from <http://www.meb.gov.tr/500-bin-tablet-bilgisayar-yerine-ulasti-yeni-hedef-600-bin-ogrenciye-erismek/haber/22441/tr>
- Mengi, A., & Alpdoğan, Y. (2020). COVID-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 413-437. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.776226>
- Miks, J., & McIlwaine, J. (2020). Keeping the world's children learning through COVID-19. UNICEF. Retrieved March 10, 2023, from <https://www.unicef.org/coronavirus/keeping-worlds-children-learning-through-covid-19>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook: Qualitative data analysis*. California: SAGE Publications.
- Mishra, S., Sahoo, S., & Pandey, S. (2021). Research trends in online distance learning during the COVID-19 pandemic. *Distance Education*, 42(4), 494-519. <https://doi.org/10.1080/01587919.2021.1986373>
- Mostafa, S. (2022). The impact of COVID-19 induced emergency remote instruction on students' academic performance at an HBCU. *PLoS ONE*, 17(3). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264947>
- Nerse, S. (2020). Dijital eğitimde eşitsizlikler: Kırsal-kentsel ayrımlar ve sosyoekonomik farklılaşmalar. *İnsan & Toplum*, 10(4), 413-444. <https://doi.org/10.12658/M0548>
- OECD. (2010). PISA 2009 results: Overcoming social background: Equity in learning opportunities and outcomes (Volume II). PISA. <https://doi.org/10.1787/9789264091504-en>
- Özer, M., & Suna, H. E. (2020). Covid-19 salgını ve eğitim. İçinde M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut (Eds.), *Küresel salgının anatomisi: İnsan ve toplumun geleceği* (ss. 171-192). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi – TÜBA.
- Özer, M., Suna, H. E., Aşkar, P., & Çelik, Z. (2020). The impact of COVID-19 school closures on educational inequalities. *Journal of Humanity and Society (İnsan & Toplum)*, 10(4), 217-246. <https://doi.org/10.12658/M0611>
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *International Journal of Surgery*, 88, 105906. <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2021.105906>
- Pınarcıoğlu, N. Ş., Kanbak, A., & Önver, M. Ş. (2021). Covid-19 pandemisi sürecinde kırsal-kentsel ve sosyo-ekonomik farklılıkların uzaktan eğitime etkisi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 1(23), 28-48.
- Samadbeik, M., Bastani, P., & Fatehi, F. (2022). Bibliometric analysis of COVID-19 publications shows the importance of telemedicine and equitable access to the internet during the pandemic and beyond. *Health Information & Libraries Journal*, 39(1), 4-17. <https://doi.org/10.1111/hir.12465>
- Schneider, S. L., & Council, M. L. (2021). Distance learning in the era of COVID-19. *Archives of Dermatological Research*, 313(5), 389-390. <https://doi.org/10.1007/s00403-020-02088-9>
- Serçemeli, M., & Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Susar Kırmızı, F., & Altuğ, A. (2021). Sınıf öğretmenlerinin COVID-19 salgını sürecinde EBA kullanımına ilişkin görüşleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 278-300.
- Şahin, H. (2021). Dijital eğitimde eşitsizlik: Harran üniversitesi öğrencileri deneyimi. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 13(3), 1144-1158.

- Taşkın, P., & Kuru Çetin, S. (2021). Pandemi de eğitimle ilgili makalelerin tematik analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(80), 1970-1981. <https://doi.org/10.17755/esosder.919955>
- TEDMEM. (2020). *COVID-19 sürecinde eğitim: Uzaktan öğrenme, sorunlar ve çözüm önerileri* (TEDMEM Analiz Dizisi 7). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- TEDMEM. (2021). *Türkiye'nin telafi eğitimi yol haritası*. TEDMEM Analiz Dizisi 9. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları. Retrieved from <https://tedmem.org/download/turkiyenin-telafi-egitimi-yol-haritasi?wpdmdl=3669&refresh=63cf14dcf1b521674515676>
- Tonbuloğlu, B. (2021). Türkiye'de acil durum uzaktan öğretim ve eğitim bilişim ağı (EBA) incelemesi. *İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı*. <https://doi.org/10.26414/pn026>
- TÜİK. (2019). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2019. Türkiye İstatistik Kurumu. Retrieved from [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574)
- United Nations. (2020). *Policy brief: Education during COVID-19 and beyond*. UN SDG.
- Wong, G., Greenhalgh, T., Westhorp, G., Buckingham, J., & Pawson, R. (2013). RAMESES publication standards: Meta-narrative reviews. *Journal of Advanced Nursing*, 69(5), 987-1004. <https://doi.org/10.1111/jan.12092>
- Yavuz, Y., & Çetin, E. (2022). Öğretmen ve okul yöneticilerinin gözünden Covid-19: Kriz yönetimi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(1), 354-377. <https://doi.org/10.51460/baebd.1035514>
- Yılmaz, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490. <https://doi.org/10.33206/mjss.791537>
- YÖK. (2023). Yükseköğretim bilgi yönetim sistemi. Yükseköğretim Kurulu. Retrieved from <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- Zawacki-Richter, O., Baecker, E. M., & Vogt, S. (2009). Review of distance education research (2000 to 2008): Analysis of research areas, methods, and authorship patterns. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 10(6), 21. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v10i6.741>
- Zhang, L., Carter, R. A., Qian, X., Yang, S., Rujimora, J., & Wen, S. (2022). Academia's responses to crisis: A bibliometric analysis of literature on online learning in higher education during COVID-19. *British Journal of Educational Technology*, 53(3), 620-646. <https://doi.org/10.1111/bjet.13191>